Maria Àngels Anglada

Vioara de la Auschwitz

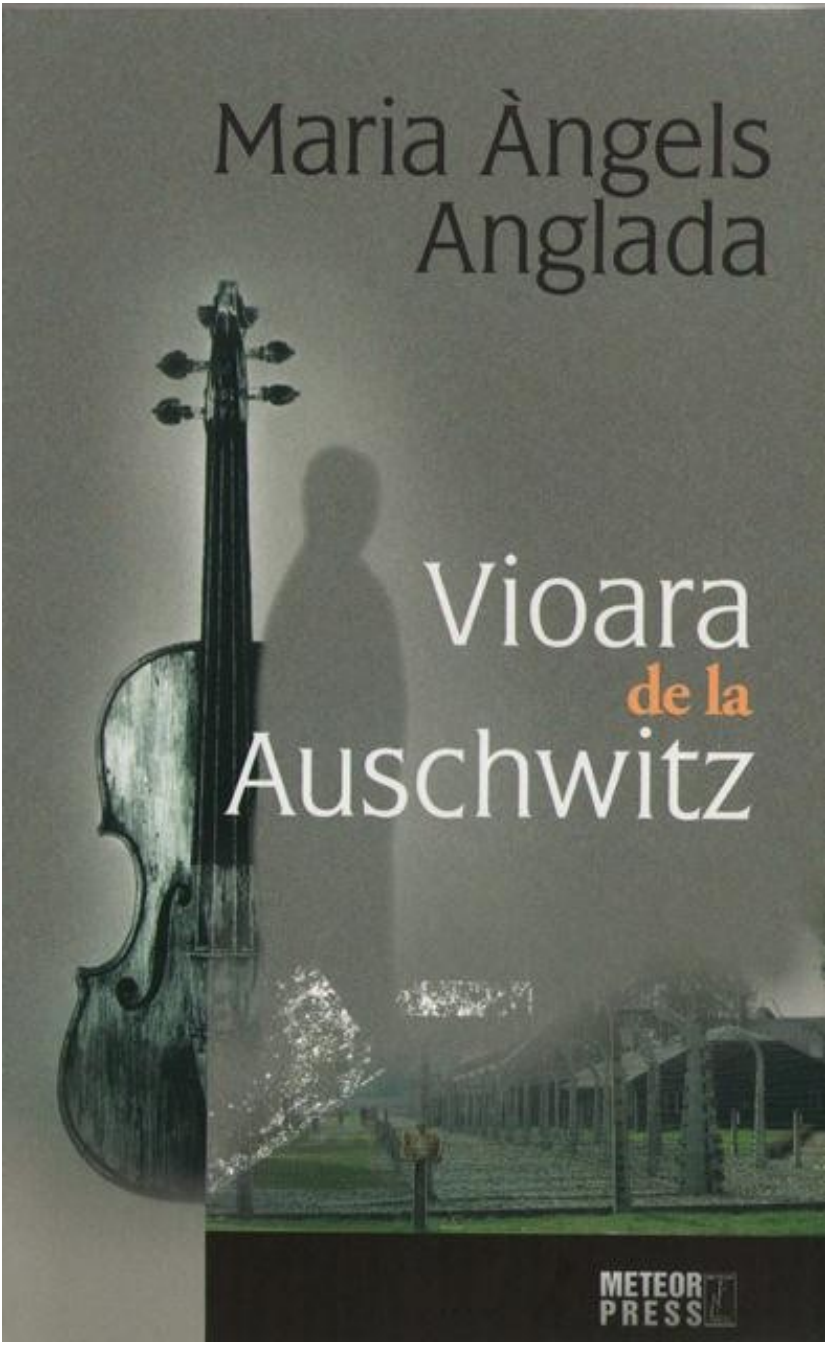

METEOR PRESS

MARIA ÀNGELS ANGLADA

VIOARA DE LA AUSCHWITZ

Traducere din limba catalană de Oana-Dana Balaş
Titlul original: *El violt d'Auschuntz*, 1994

Meteor Press, 2010

Versiune ebook: v1.0, ianuarie 2017

Maria Àngels Anglada (1930 – 1999), licenţiată în Filologie Clasică, autoare de poezie, eseuri şi proză, este una dintre cele mai importante figuri ale Cataloniei secolului XX. După ce i s-a acordat premiul Josep Pla pentru primul său roman, *Les Closes,* a devenit unul dintre cei mai apreciaţi şi mai prestigioşi autori catalani, editarea în tiraje impresionante a operelor sale în catalană şi în numeroase alte limbi marcând recunoaşterea valorii scrierilor sale.

Victimelor
In memoriam

Mulţumiri
Autoarea îşi exprimă recunoştinţa
faţă de lutierul Ramon Pinto i Comas.

Notă:

Documentele care apar la începutul fiecărui capitol sunt autentice. Cf.: Reimund Schnabel: *Macht ohne Moral – Eine Dokumentation über SS*[1]*,* Röderberg-Verlag, Frankfurt, 1957. Traducere în limba spaniolă: *Poder sin moral – Historia de las SS,* Seix Barral, S.A, Barcelona, 1966.

[1] *Putere fără morală – O istorie documentată a SS. (n. trad.)*

I

Paznicul din ghetoul 6

Litzmannstadt[2], 1 decembrie 1941

Subiect: întrebuinţare armă foc

În ziua de 1 decembrie 1941, între orele 14 şi 16, m-am aflat în postul de pază numărul 4 din Hohensteinerstrasse. În jurul orelor 15, am văzut cum o evreică se căţăra pe gardul de lemn care împrejmuia ghetoul, scotea capul printre scânduri şi încerca să fure napi dintr-un căruţ aflat acolo. Am folosit arma de foc. Evreica a căzut rănită de moarte în urma celor două împuşcături.

Tipul armei: carabină 98.

Muniţia folosită: două cartuşe.

Semnat:
NAUMANN

Paznic de rezervă
Compania I – Batalion Ghetou

[2] Ghetou în Łódź, al doilea ca mărime din Polonia ocupată de trupele naziste. (*n. trad.)*

Decembrie 1991

Întotdeauna mi-a fost greu să adorm în noaptea ce urmează unui concert. Mi se tot derulează în minte, ca şi cum aş urmări acelaşi film, o dată şi-ncă o dată. Concertul acesta a fost însă cu totul deosebit. S-a ţinut la Cracovia, un oraş cu muzicieni de elită, tocmai în ziua în care se împlineau două sute de ani de la moartea lui Mozart. Am cântat într-o sală transformată în auditoriu din superba *Casă Veneţiană.* Afară era un frig cumplit, iar asta ne-a împiedicat să ne plimbăm prin oraş şi să-i admirăm nenumăratele opere de artă. La prânz, când soarele a mai împrăştiat ceaţa, am dat o raită prin Ryneck Glowny[3] înainte să mă întorc la hotel.

Deşi concertul îi era dedicat lui Mozart, la sugestia organizatorilor polonezi talentatul nostru pianist Virgili Stancu se învoise ca în prima parte să interpreteze preludiile lui Chopin. În a doua jumătate a concertului, am executat împreună *Sonata în mi bemol,* compusă de Mozart pentru o violonistă care-i trezise admiraţia, Regina Strinasacchi[4]. Am rămas să ascultăm şi orchestra care a interpretat *Simfonia concertantă KV364*. O execuţie impecabilă, care a reliefat planurile sonore şi-a lăsat să se întrezărească fondul dramatic, dincolo de împletirea cumpănită şi graţioasă a frazărilor.

Sunetul viorii soliste mi-a atras mai cu seamă atenţia. La acea vioară interpreta o doamnă în vârstă, violonista principală a orchestrei. Strunea arcuşul cu măiestrie şi, mi s-a părut mie, cu pasiune înfrânată.

Când nu cânta, privirea-i era tristă.

Se înnoptase, brusc mi-era dor de Electra şi mi se părea că aud şi-acum sunetul acelei viori, nu foarte puternic, dar catifelat şi plin. Desigur, nu era un instrument din atelierele

[3] Piaţa centrală din oraşul Cracovia. *(n. trad.)*

[4] Regina Schlick, născută Strinasacchi (1761–1839), violonistă devenită celebră într-o epocă în care puţine femei interpretau în public. *(n. trad.)*

marilor maeştri cremonezi. În schimb, ar fi putut fi mâna unui meşter din vechea şcoală poloneză. Era cu putinţă ca o vioară Mathaeus Dobrucký din Cracovia să se fi salvat de la prăpăd? Totuşi, dacă mă gândesc mai bine, vioara era de un roşu mai întunecat şi nu foarte transparent. Apoi, nu era nicidecum exclus să fi fost creaţia vreunui neamţ ori a vreunui tirolez. La fel de bine putea să fie opera lutierilor din vechea stirpe Klotz.

— Nu, vezi bine că nu e o Klotz.

Mi-a spus asta zâmbind, dar fără urmă de bucurie. Era a doua zi după concert. Cu o noapte în urmă, hotărâsem s-o întreb fără ocolişuri de unde avea vioara şi, ca să mai alung gândurile acestea, mă adâncisem într-un excelent roman poliţist de Eric Ambler. După o asemenea lectură, mă cufund într-un somn profund şi liniştit.

Fusesem invitat la Academia de Muzică din oraş – în Cracovia, nu se numeşte „conservator” –, aşa că ne-am întâlnit acolo. În holul cel mare de la intrare, am admirat portretele în ulei ale unei întregi şcoli de virtuozi polonezi, de la generaţiile mai vechi până la colegul meu Wienasky. Apoi, am trecut într-o săliţă unde am ţinut un curs magistral sau, cum se zice acum mai la modă, „master class”.

După ce am terminat, doamna mi-a aşezat între mâini vioara ei. Am încercat-o: coardele îmi răspundeau întocmai după voia mea, precum lutul se supune în mâinile celui care-i dă formă. Era o mică splendoare.

— Bănuiesc că n-ai vrea să te desparţi de vioară.

— Pentru nimic în lume! – mi-a răspuns. Nici de-ar fi să mor de foame! E tot ce mi-a rămas de la ai mei. Vioara asta – urmă ea – a fost meşterită de unchiul meu Daniel, pe dimensiunile unei Stradivarius. N-aş da-o nicicând pe alta.

— Atunci, înţeleg de ce ţi-e aşa de dragă.

— O, nu. N-ai cum să înţelegi. Ar trebui să ştii toată povestea.

O umbră de mâhnire i-a întunecat ochii limpezi, adâncind ridurile chipului ei frumos. Şi-a trecut, cu un gest de prisos,

mâna peste şuviţele de păr blond cu fire încărunţite. Respiraţia i se îngreunase, devenind aproape agitată.

Ne-am întrerupt, căci făgăduisem să asist la recitalul elevilor mai mari din clasa de vioară. Au interpretat *Intermezzo* de Penderecki[5], cel care fusese ani de zile rectorul Academiei. Imediat mai apoi, am trecut la o petrecere restrânsă, care pe tovarăşa mea a părut s-o plictisească:

— Nu te-ai săturat de toată chestia asta?

Întrebarea a sosit la scurt timp după ce începuse petrecerea. Nu mă plictiseam, dar m-a făcut curios şi mi-a stârnit interesul.

— Nu mă deranjează să plec, eu m-am achitat de obligaţii. Mă ofer să te conduc acasă, dacă doreşti.

Locuia în apropiere de Academia de Muzică, aşa că am pornit pe jos, înfruntând după-amiaza rece care învăluise totul în ceaţă. M-a invitat să urc şi să bem împreună un ceai fierbinte. Apartamentul era mic şi simplu: viaţa în Polonia nu era deloc uşoară. N-am mai adus vorba de vioară. Voiam să-i distrag atenţia, să-i abat gândurile către altceva. Mi-a vorbit puţin despre fiul ei. Mi-a arătat o fotografie şi mi-a explicat că se mutase în Israel. Ea, în schimb, nu voia să plece din ţară:

— Ce să caut eu acolo? El e tăietor de diamante, are o slujbă bună. În schimb, muzicieni sunt o mulţime, cei mai mulţi ruşi, ar putea alcătui sute de orchestre! Şi-apoi, el vine în vizită de Anul Nou[6], de Paşte…

După aceea, am trecut la muzică. Am discutat câteva probleme de interpretare, în timp ce ascultam înregistrarea *Simfoniei concertante,* şi am sfârşit – mereu mi se întâmplă asta – prin a cânta. Ea era şi o foarte bună pianistă, iar pianul umplea, ca să zic aşa, jumătate din sufrageria care era, în acelaşi timp, loc de luat masa şi salon de muzică. Faptul că am cântat împreună ne-a apropiat mai mult decât

[5] Krzysztof Penderecki (n. 1933), compozitor şi dirijor polonez. *(n. trad.)*

[6] *Rosh Hashanah* sau Anul Nou evreiesc se sărbătoreşte în luna septembrie. *(n. aut.)*

dacă am fi stat de vorbă ore în şir. Ne-am împrietenit. Pentru câteva clipe – poate că sunt prea încrezut – mi s-a părut că zăresc o scânteie de dorinţă, ca o umbră trecătoare, în ochii şi în obrajii ei aprinşi. Sau poate era doar muzica. Dumnezeule mare, m-am gândit, e mult mai în vârstă decât mine!

Am încheiat sonata la unison. Ea se schimbase, acum era zâmbitoare. Zâmbetul i-a devenit şi mai larg după ce a lăsat jos telefonul care sunase tocmai în clipa în care îmi strângea mâinile, mulţumită, după ce acoperise clapele pianului. Deşi nu era nevoie de explicaţii, mi-a spus că era un amic. „Nu e muzician – a adăugat – este tehnician mecanic. Lucrează în Nowa Huta[7]. Nu avem prea des ocazia să ne vedem.”

Se făcea târziu şi trebuia să mă întorc la hotel, unde mă aşteptau Gerda şi Virgili Stancu. Ne-am luat la revedere cu o oarecare tristeţe şi ne-am înţeles să luăm cina a doua zi, toţi patru, la hotelul nostru. N-aveam de gând s-o las pe Regina să cheltuiască niciun sfanţ. Era o violonistă minunată, dar ştiam că nu-şi câştiga uşor pâinea. N-am vrut să-i spun nimic înainte de a vorbi cu colegii mei, însă mă gândisem că ar fi o idee bună s-o invităm în Olanda şi să-i programăm un concert. Eram sigur că toţi aveam să fim de acord, de altfel şi ei îmi spuseseră că interpretarea le plăcuse foarte mult.

După cina de a doua zi, am vrut s-o conduc la apartament, dar mi-a spus că nu e nevoie, că se face foarte târziu dacă o duc şi mă întorc. Atunci, am îndrăznit să-i chem un taxi şi să plătesc anticipat cursa. Ne-am luat rămas-bun cu o îmbrăţişare strânsă, ca între prieteni. M-am gândit, cu tristeţe, că trupul ei moale trebuie să fi fost atrăgător cu ani în urmă.

Pe aproape toată durata cinei, a vorbit mai mult cu Gerda – violoncelista – decât cu mine. Chiar au părăsit încăperea, împreună, pentru o bună bucată de vreme.

[7] Cartier din Cracovia, situat în estul oraşului. (*n. trad.)*

Când au revenit din camera de hotel, am observat că Regina se schimbase: purta una dintre ţinutele de concert ale Gerdei, o rochie de un albastru-închis cu volane de dantelă, care îi venea foarte bine. Mi-am închipuit că îşi împărtăşiseră şi câteva secrete.

Am avut dreptate:

— Reginei i-au plăcut sugestiile tale de interpretare – mi-a spus Gerda – şi cursul pe care l-ai ţinut elevilor mai mari. Ai impresionat-o!

— Ca să fiu sincer, nu prea cred că aveau nevoie de cursul meu. I-ai auzit şi tu interpretând.

— Însă tu ai venit cu un punct de vedere nou. Ai altă perspectivă, altă şcoală. Ea s-a arătat foarte interesată, mai ales de partea ce ţine de cadenţă.

A făcut o pauză, după care a schimbat subiectul:

— Ţie ţi-a povestit ceva despre viaţa ei?

— Nu, şi nici eu n-am întrebat-o nimic. Nu sunt chiar aşa de indiscret! Mi s-a părut că o întristează. Când mi-a spus că unchiul ei meşterise vioara, am auzit cum a adăugat aproape şoptit: „Binecuvântată fie-i amintirea.”

— Da – a încuviinţat Gerda, probabil că are multe amintiri triste.

Aproape toţi din familie căzuseră victime Holocaustului. Mama şi bunica pieriseră în ghetoul din Cracovia, tatăl şi fratele mai mare, la Auschwitz. Aşadar, toţi fuseseră ucişi de nazişti. Mi-a trecut prin gând că trebuie să fi fost foarte mică atunci când s-au întâmplat toate acestea. Cum reuşise să scape? Cu siguranţă, muzica o ajutase să alunge umbrele trecutului.

— Mi-a dat pentru tine paginile astea fotocopiate. A cules nenumărate mărturii din vremurile acelea. Mi-a mai spus că ai întrebat-o de vioară. Dacă citeşti aceste rânduri, vei putea reconstitui o parte din povestea ei.

— Tu le-ai citit?

— Aseară, m-au ţinut trează câteva ceasuri bune! Dar acum, îţi aparţin, mi le-a dat pentru tine.

Această dovadă de prietenie m-a bucurat nespus. O

convinsesem să vină în Olanda ceva mai încolo, când vom fi aranjat toate detaliile, să participe la câteva concerte. Gerda, căreia lucrurile îi ieşeau întotdeauna exact cum voia, se îngrijise de toate. În cadrul unuia dintre recitaluri, Regina avea să fie vioara în trioul lui Beethoven, *Arhiducele.* Îi cedam locul cu mare plăcere. Impresarul nostru, fratele violoncelistei, urma să se ocupe de celelalte detalii. Regina nu prea ieşise din ţară, o călătorie în străinătate avea să fie pentru ea ca o gură de aer proaspăt. Trei săptămâni, ne-a spus. Nu mai mult, că şi-aşa sunt, cu siguranţă, destui care râvnesc la postul meu.

Turneul se apropia de final. Aveam programat un ultim concert la Varşovia, după care trebuia să ne despărţim: Gerda şi Virgili plecau spre Amsterdam, iar eu mă întorceam la studioul din Paris, unde eram aşteptat ca să înregistrez un disc. Din pricina ceţii, am petrecut mai bine de două ore pe aeroportul din Varşovia. Am profitat de acest răstimp ca să citesc notiţele Reginei, traduse într-o engleză aproximativă. După câteva pagini, m-am gândit: „I le dau şi lui Àngels, o să le găsească foarte interesante.” La scurt timp după aceea, uitam de tot şi de toate, adâncit în însemnările violonistei. Un nume, care se tot repeta, mi-era cunoscut. M-au trezit colegii mei, pentru că se anunţase zborul, iar eu nu auzisem nimic, adâncit cum eram în povestea vioarei prietenei mele – o poveste pe care n-o voi putea uita vreodată.

II

„La loc de vaier am ajuns apoi,
pe unde-n veci n-a strălucit lumină.”

Dante, *Divina Comedie,* Infernul, Cântul IV -151
(tălmăcită de Eta Boeriu)

Formular pedepse şi lovituri de bici -1942

Arest:

Primul tip (comun):

Până la 3 zile. Celulă cu fereastră. Prici de lemn. Mâncare: pâine şi apă. Masă mai consistentă o dată la patru zile.

Al doilea tip (include corecţii):

Până la 42 de zile. Celulă fără fereastră. Prici de lemn. Mâncare: întocmai ca la primul tip.

Al treilea tip (sever):

Până la 3 zile. Prizonierul nu poate sta în şezut şi nu se poate întinde. Celulă fără fereastră. Mâncare: întocmai ca la tipurile de mai sus.

Pedepse corporale:

Numărul loviturilor de bici: 5, 10, 15, 20, 25

Instrucţiuni: în primul rând, control medical.

Loviturile de bici se vor aplica direct pe piele, una după alta, şi fiecare va fi numărată. Este interzis ca anumite părţi ale corpului să rămână descoperite sau să fie dezbrăcate. Deţinutul nu se leagă, ci se întinde pe o bancă. Va fi biciuit numai peste coapse şi fese.

Ştampilă:
BIROUL DE ADMINISTRAŢIE, JUSTIŢIE
ŞI FINANŢE AL SS[8] (WVHA)

[8] *Schutzstaffel* (germ.) – „Eşalonul de protecţie” sau trupele SS – organizaţie paramilitară a Partidului Nazist. *(n. trad.)*

Calcul de rentabilitate în ceea ce priveşte folosirea prizonierilor în lagărele de muncă

Salariu mediu: 6 mărci germane
Cost alimente: 0,60 mărci germane
Speranţa medie de viaţă a unui deţinut: 9 luni = 270 de zile
270 x 5,30 mărci germane =1431 mărci germane
Reţinere pentru amortizare haine: 0,10 mărci germane

Când a ieşit de la carceră – sau, mai bine spus, când l-au târât afară de acolo – şi mai slăbit, deşi petrecuse închis doar patru zile, ar fi vrut să blesteme instinctul care-l îndemnase să rămână în viaţă în infernul acela. Ştia că se scurseseră patru zile, deoarece seară de seară scrijelea un semn în perete, ca să nu le piardă şirul: nu li se dădeau niciodată explicaţii, aşa cum nu se urma nici regulamentul. Fărădelegea de care se făceau vinovaţi el şi tovarăşul din priciul de alături era că avuseseră nenorocul să nu se poată trezi, într-una din acele dimineţi friguroase şi fără soare. Îl durea şi acum tot trupul de la loviturile de bici pe care le primise înainte să fie închis şi de la priciul tare, mult prea scurt pentru statura lui: era convins că le făceau aşa dinadins. Dar, spre deosebire de alţi deţinuţi, el se găsea într-o situaţie privilegiată, dacă se putea numi aşa: avea să lucreze acasă la comandant. Altfel, cine ştie cât i-ar mai fi durat pedeapsa?

Şi-a suflat în pumni, avea mâinile degerate. Trecuseră luni de zile fără să-şi amintească trecutul, uitase până şi rugăciunile de dimineaţă învăţate în copilărie, *saharit.* După numărătoare, şi mai înfrigurat decât înainte, s-a apucat de lucru cu gândul la zeama caldă pe care avea s-o primească la amiază: o supă chioară de napi. Carcerele se aflau lângă Apellplatz; tot acolo îi adunau să urmărească execuţiile. Era cercul cel mai de sus al Infernului, sub care se întindea *Dreiflüsselager – Trei Râuri,* un lagăr de muncă forţată de dimensiuni mai reduse. Totuşi, lui i se părea nesfârşit, cu siluetele sumbre ale construcţiilor învăluite de ceaţă şi acoperişurile barăcilor albite, de zăpadă sau de promoroacă, nu-şi dădea seama prea bine. Comandantul Sauckel, un munte de om, sadic dar cu gusturi rafinate, voia o grădiniţă cu gladiole şi camelii, astfel încât Daniel şi alţi deţinuţi din lagăr se îndeletniciseră cu ridicarea unui schelet din lemn pentru o pergolă. Uneori, asemenea munci le aduceau o îmbucătură în plus. Din fericire, se gândi, nu mi-au aplicat alte „corecţii”, cum ar fi o bătaie la ieşire, să-

mi fie amintire. Nu puteai fi sigur de nimic, niciodată. În lagărele acelea, destul de izolate, regulamentele nu erau urmate cu stricteţe. Văzuse cum erau bătuţi alţi deţinuţi şi învăţase lecţia, aşa că în urmă cu patru zile se întinsese pe bancă înainte să fie silit, îşi scosese singur cămaşa şi-şi coborâse pantalonii.

S-a ţinut strâns de bancă şi a strigat doar numărul fiecăreia dintre cele douăzeci şi cinci de lovituri de bici. În ciuda durerii sfredelitoare, nu le-a pierdut şirul. Din fericire, nu s-au lungit, cum se mai întâmpla când aveau chef de distracţie. Până atunci, scăpase de loviturile „oficiale” cu nuiaua. Avusese, în schimb, parte de bătăi şi îmbrânceli, iar medicul acela cu ochii cenuşii şi privirea rece ca oţelul nu stătuse deloc pe gânduri. După ce i-a măsurat din ochi, a semnat aprobarea ca doi dintre tovarăşii săi de baracă să fie bătuţi. Nu-şi amintea să-i fi scăpat vreuna. Privirea medicului îi dădea fiori – îl cântărise scurt şi, cine ştie, poate-l socotise numai bun pentru viitoare chinuri.

Deţinuţii mai vechi povesteau despre un infern şi mai cumplit, despre drumuri fără întoarcere spre alte lagăre, şi pomeneau nume care trezeau groaza. Circulau şi zvonuri despre un fel de grădină a raiului pentru sărmanii ca ei, o fabrică unde fiecare deţinut primea un supliment de mâncare şi unde nimeni nu era supus la cazne. Daniel nu voia nici să se îngrozească, nici să viseze. Trebuia să fie atent la ce făcea, lucru care azi nu-i venea deloc uşor. Cât stătuse la carceră, feliile de pâine fuseseră şi mai subţiri decât de obicei, cam cât să-l ţină-n viaţă. În vreme ce lucra cât putea de bine, fără să-şi tragă sufletul, mulţumit că nu fusese trimis la cariera de piatră, şi-a amintit de inspiraţia neaşteptată care-i salvase viaţa – nu ştia pentru câtă vreme.

— Meseria?

Mulţi nici n-ajungeau să audă această întrebare, aparent inofensivă. Cei sortiţi morţii de la bun început erau trecuţi în alt rând: mulţi copii, bătrâni şi bolnavi.

A răspuns îndată:

— Tâmplar, fac mobilă de lux.

Era minciună doar pe jumătate. Răspunsul, la care abia mai apoi s-a gândit, se ivise fără veste îndărătul frunţii sale palide, parcă şoptit de o voce nevăzută. În acele vremuri de persecuţii necruţătoare, evreii, dar nu numai ei, îşi duceau viaţa pe muchie de cuţit – acrobaţi neştiutori, osândiţi fără scăpare. Îi cunoştea destul de bine pe cei care hotărau destinul poporului său: ofiţerii din *Waffen-SS*[9], criminali, monştri în haine impecabile atunci când nu erau împroşcate de sânge, îngrijit pieptănaţi, adesea oameni cu o oarecare cultură – care probabil iubeau câinii, muzica şi aveau o familie. De blestematele lor mâini fine, de privirea lor senină şi plină de fanatism atârna un fir extrem de subţire: viaţa, sau poate că era doar o părere de viaţă. Pentru aceşti *goi*[10] – i-a fulgerat prin gând, când a auzit întrebarea – nu există vechea poruncă „Să nu ucizi”. Mama sa nu apucase să audă nicio întrebare, se prăpădise în ghetou. Medicul evreu, neputincios, vorbise atunci de tuberculoză, dar el era convins că murise de foame şi de inimă rea, o umbră a femeii de odinioară.

Ce putea face un lutier în infern? În clipa aceea, chiar şi ofiţerului care dădea aprobator din cap, în timp ce scria, i s-a părut un răspuns bun. Tâmplarii erau la mare căutare, însă după luni de zile de suferinţă, lungi cât anii, Daniel şovăia. Cel puţin, îl scoseseră destul de repede din celula „cu fereastră” – nu ştiai niciodată cât urma să zaci acolo, cu toate că „ei” vorbeau de-un regulament – şi acum se putea bucura de lumina soarelui. Celula avea doar un ochi foarte mic de geam şi stătuse, practic, aproape în întuneric.

Era conştient că avea un avantaj faţă de mulţi alţi deţinuţi: lucrările la pergolă înaintaseră simţitor, iar acum muncea în loc acoperit. Apoi, mai meşterise la nişte rafturi pentru sticle, în pivniţă. Din frânturile de convorbiri pe care le surprinsese, a aflat că mai era de lucru în casă. Poate avea norocul să fie trimis acolo. Nu m-am putut trezi, s-a

[9] Formaţiune militară în cadrul SS. *(n. trad.)*
[10] Creştini. *(n. aut.)*

gândit, fiindcă nu mănânc destul şi încerc să-mi înşel foamea dormind. Erau sculaţi cu noaptea-n cap, la ora cinci şi jumătate, şi începeau lucrul la şase şi un sfert. Deţinuţii obişnuiţi aveau o singură pauză de o jumătate de ceas, la amiază. Ei, în schimb, adică cei care lucrau în locuinţa şi în dependinţele comandantului, se bucurau de un ceas de odihnă, în zilele în care totul ieşea pe potriva gustului său capricios şi nestatornic. După-masă, programul de lucru se încheia la şase şi jumătate. Urmau numărătoarea fără sfârşit, cina sărăcăcioasă şi noaptea, lipsită de speranţa unor zori mai senine.

Duminică dimineaţa, Sauckel voia să fie o linişte ca de mormânt. În seara dinainte, se întorcea întotdeauna târziu sau ţinea orgii restrânse, acasă. Deţinuţii nu îşi puteau începe munca decât târziu, ca să nu-l trezească. Deşi trăia veşnic cu teama de a le pierde, aceste mărunte foloase erau singura speranţă pe care şi-o îngăduia. Voia să uite trecut şi viitor, să uite durerea care-i fulgera, când şi când, trupul. Nu voia să-i fie dor de Eva – poate plecată dintre cei vii – cu care acum ar fi fost însurat dacă nu izbucnea războiul. Nu voia să-şi aducă aminte de îmbrăţişările ei, de buzele ei calde, după primele săptămâni de întâlniri ceremonioase, când li se făcuse cunoştinţă după obiceiul comunităţii evreieşti.

Azi, în schimb, se simţea atât de slăbit, încât dorinţa trupească îi părea ceva din altă viaţă, din altă lume. Doar înverşunarea îi dădea putere: nu voia să ofere haitei de hiene, *führeri*[11] şi *kapo*[12]*,* satisfacţia de a-l vedea leşinând. Gândul i-a fugit, fără voia lui, la primele săptămâni petrecute în *Dreiflusselager.* Pe vremea aceea, îşi mai dădea întâlnire cu câte-o deţinută, întotdeauna pe înserate, dar totul se consuma în pripă, prin dosul vreunui gard. Curând după aceea, bărbaţii şi femeile fuseseră despărţiţi în două tabere, fiecare izolată printr-un gard de sârmă electrică la care lucraseră chiar ei. Acum, se simţea atât de

[11] Conducător (germ.). *(n. trad.)*

[12] Deţinut cu funcţie de comandă în lagărele naziste (germ.). *(n. trad.)*

sfârşit, încât nu-i mai păsa.

Foamea îi dădea ghes din nou. Era tânăr şi energic din fire, astfel că mâncarea din lagăr reuşea doar să i-o înşele. Poate îi dădea bucătăreasa, pe furiş, nişte resturi. Uneori, se încumeta să le strecoare câte ceva, când El se destindea citind, după prânz. Cinci ore de lucru doar cu o zeamă chioară de castane şi un colţ de pâine de secară îl lăsau aproape leşinat. Brusc, pe când erau în vestibul şi se îndreptau spre ieşire, trei mere de aur – să fi fost o părere? – s-au rostogolit pe podea, însoţite de un hohot zgomotos de râs. Cei patru deţinuţi s-au aruncat în genunchi să le culeagă, pe când comandantul se amuza, tot împingându-le cu piciorul. Daniel, care se aplecase şi el după un măr, nu se simţea rănit în mândria sa: infam era cel care găsea prilej de distracţie în foamea altuia. O cizmă neagră, uriaşă, i-a ameninţat mâna, dar s-a retras imediat şi-a împins doar fructul mai încolo. Chiar şi aşa, Daniel a reuşit să înhaţe mărul. Nu l-au arestat şi nici n-au aţâţat câinii asupra lui când şi-a înfipt dinţii şi a muşcat din fruct. Pesemne El se trezise bine dispus. O voce de femeie l-a strigat de undeva, de sus. Secretul ieşise la iveală: se vede bine că frumoasa prostituată îi făcuse poftele. Poate urmau două sau trei zile de linişte. Poate. După-amiaza i-a părut fără sfârşit, în ciuda amintirii mărului.

După zilele petrecute în celulă, a găsit priciul de-a dreptul moale. Tovarăşii de baracă, mai mult sau mai puţin la fel de soioşi ca el, îi păreau oameni calzi şi cunoscuţi, în care se putea încrede.

De data aceasta, l-au trezit. Dacă ar fi dormit din nou mai mult decât era îngăduit, nu-i mai scăpa nimeni pielea de pedepsele care vârau groaza în toţi. Privirea medicului Rascher nu prevestea nimic bun. Deşi îl chinuia durerea de pe urma loviturilor primite, dormise peste noapte un somn fără coşmaruri, poate pentru că se afla din nou printre tovarăşii săi. „Secretarul” barăcii l-a adus cu picioarele pe pământ. În vise, se afla în atelierul său, frumos ordonat, şi meşterea la o vioară, învăluit de mireasma plăcută, atât de

familiară a lemnului, de mirosul de clei şi vernis – nu de duhoarea din baracă. La etaj, mama lui fredona un cântec în timp ce pregătea masa de prânz, care răspândea o aromă savuroasă. Îl împresurau senzaţii minunate: soarele aurea lemnul, smulgându-i reflexe de amurg, culori calde, de aur vechi, brăzdate de dâre roşcate şi liliachii. În contrast cu tonurile calde, cuţitele lui de lutier aruncau luciri reci, oţetite.

Toate piesele în lucru, gata cioplite pentru viitoare instrumente, îşi dezveleau nervurile parfumate; adierea care trecea printre ele, înfrăţită cu timpul, le usca. Tatăl său îl învăţase să folosească numai bucăţi din lemn de copac retezat de cel puţin cinci ani. Era musai să fie brad de la munte sau arţar, în care cuibăriseră păsările şi cântase vântul – cum mai apoi avea s-o facă arcuşul. În vis, fiecare piesă şi unealtă străluceau ca giuvaerele. Asta şi erau, modeste podoabe în coroana sa de artizan. Se făcea că era într-unul din momentele cele mai delicate ale muncii sale: aşeza, înlăuntrul viorii, inima din lemn de brad, cu lustrul ei întunecat şi stins. Se făcea că încearcă s-o aşeze, perfect dreaptă, în spatele piciorului drept al căluşului. Dar… Ce se întâmpla? Palmele îi asudau, inima viorii nu stătea în lăcaş, aluneca! Îi ieşise prea scurtă, nu era bună de nimic. Trebuia s-o ia de la capăt. Dar vioara se adâncea din ce în ce mai mult…

L-au smuls din vis două mâini care-l zgâlţâiau. Vioara rămăsese fără inimă, şi i s-a părut că asta nu prevestea nimic bun. Însă nu visul era de vină. Nu era nevoie să caute semnul rău prea departe, căci îl avea dinaintea ochilor. Erau zorii unei noi zile în Gheena, în lagărul *Trei Râuri.*

Dimineaţa mohorâtă vestea o zi cu lumină cenuşie şi tremurătoare, ca o pătură veche şi roasă aruncată peste un pat de suferinţă. Nu-i coşmar – se gândi – mai groaznic decât cruzimea care îi însoţea pretutindeni, precum aerul pe care-l trăgeau în piept. Dinaintea ei, se găseau lipsiţi de apărare ca nişte prunci. Lumea întreagă, şi însuşi Dumnezeul lor Iehova, îi uitase în ghearele unei uri de

neînţeles. Îl auzise pe tatăl său vorbind despre exiluri şi pogromuri de-odinioară, de pe vremea bunicilor. El, în schimb, avusese parte de-o copilărie şi de-o adolescenţă mai degrabă liniştite. În ziua în care a sărbătorit *Bar-mitzvah*[13], s-a dat o petrecere la fel de mare ca a fratelui său. Viaţa tihnită pe care o duceau a fost tulburată doar de moartea tatălui, bolnav. Poate tocmai de aceea furtuna îi luase prin surprindere. Subjugat de meşteşugul lui, nu desluşise semnele prevestitoare şi nu băgase de seamă norii care întunecau zarea, ca şi cum nu i-ar fi ameninţat pe-ai lui. La începutul tiraniei, purtase steaua galbenă a lui David fără să-i treacă prin gând că e un semn al morţii, că erau însemnaţi ca brazii pentru tăiere. A înţeles noua şi cruda realitate abia în ziua cumplită în care i-a fost prădat atelierul. În apropiere, flăcările mistuiau vechea sinagogă din cartier. Acolo, în copilărie, se simţise atât de în siguranţă între faldurile *taled*-ului[14] tatălui, care îl lua adesea cu el în zilele de sărbătoare. Acum îşi dădea seama că, încă de pe vremea aceea, fiecare zi era un pas ce-l cufunda în apele nămoloase care, în cele din urmă, aveau să-i înghită pe toţi.

Era a doua zi de muncă de când părăsise carcera şi, nu ştia de ce, i s-a părut mai lungă. Îşi simţea inima cuprinsă de un soi de slăbiciune, un sentiment de zădărnicie care aducea a disperare. Cunoştea bine semnele: văzuse tovarăşi de lagăr căzuţi la pat, învinşi în faţa morţii; acum, zăceau îngropaţi pe dealurile din împrejurimi. Dar el e tânăr, se silea să se îmbărbăteze. O să mai lupte o vreme. A ajuns sleit la baracă, fără chef de vorbă. Voia doar să se întindă. Ceva mai târziu au sosit, istoviţi, şi deţinuţii care lucrau în afara lagărului şi la cariera de piatră.

Îl aştepta însă o bucurie, o urmă ştearsă de speranţă. Aduseseră alţi deţinuţi, să le ia locul celor care pieriseră.

[13] Ceremonie de atingere sau recunoaştere a maturităţii religioase. *(n. aut.)*

[14] Bucată pătrată de pânză pe care o poartă evreii când se roagă în sinagogă. *(n. trad.)*

Unul dintre nou-veniţi, care primise un loc pe prici tocmai lângă al lui, era un mecanic care locuise pe aceeaşi stradă. Era aproape un prieten. Daniel i-a citit în priviri mila şi surprinderea, când l-a văzut atât de slab şi de vlăguit. S-au îmbrăţişat plângând; era atât de slăbit, încât lacrimile izvorau fără voia lui. Apoi însă, pentru prima oară de când se afla în lagărul *Trei Râuri,* meşterul de viori s-a simţit bucuros. Eva era în viaţă şi o ducea destul de bine, l-a înştiinţat vecinul. O văzuse la fabrica de uniforme militare a lui Tisch, unde avusese de lucru la o reparaţie. Era grădina raiului despre care se vorbea în şoaptă în lagăr. Da, Eva mânca în fiecare zi felii groase de pâine de secară, pe care industriaşul, dintr-o neobişnuită bunătate, le cumpăra pentru deţinuţi cu bani din propriul buzunar. Deseori, pe felia de pâine se zărea şi un strat de margarină... sau de unt!

Vorbeau în şoaptă, învăluiţi în beznă. Prietenul îşi continua povestea, încercând să-l ferească pe cât putea. Înainte, Eva petrecuse ceva timp în alt lagăr, cu un nume îngrozitor. Nu ştia prin ce chinuri trecuse acolo, dar supravieţuise. Acum, era chiar aproape de el.

— Dacă aş putea să fug, s-o văd...

— Nici să nu te gândeşti! – l-a avertizat Freund. Ar putea însemna sfârşitul tău.

Văzuse multe execuţii-fulger ale fugarilor şi ale celor bănuiţi că încercaseră să evadeze: Porcii nu prea stăteau pe gânduri înainte să apese pe trăgaci, iar comandantului nu-i păsa câtuşi de puţin dacă erau împuşcaţi.

Un tovarăş de baracă bombăni:

— La lăsaţi-mă să dorm!

— Mâine, de-om mai fi în viaţă, o să-ţi povestesc mai multe.

Discuţia, deşi scurtă, îi alungase somnul lui Daniel. Nu era un visător, dar acum şi-o închipuia pe Eva în faţa maşinii de cusut, împingând cu mâinile-i mici haina la care lucra, în timp ce piciorul ei frumos apăsa neobosit pedala. Şi mai mult îi plăcea să-i vadă parcă aievea buzele

cărnoase, dar nu lipite de ale lui, ci de stratul de unt întins pe pâinea de secară. Binecuvântatele felii de pâine, se gândea, care o vor ţine în viaţă, vor readuce o scânteie firavă în ochii ei întunecaţi. Nu simţea invidie: silueta ei aşezată la maşina de cusut îi alungă disperarea. A doua zi, a muncit însufleţit de o oarece poftă de viaţă.

După-amiaza a fost nespus de lungă, iar seara, nesfârşită. Aştepta cu nerăbdare căderea nopţii, să mai soarbă veşti de la prietenul său.

De data aceasta, au vorbit şi mai încet. Au povestit fiecare ce mai ştia despre ai lui: o lungă necrologie.

— Regina, nepoţica ta, a scăpat.

L-a povestit cum un ofiţer neamţ – care apoi a fost descoperit şi trimis pe frontul din Rusia – a reuşit să scoată din ghetou mai mulţi copii, ascunzându-i în cutii de haine. Din câte ştia, fetiţa se afla în casa unui muzician, neamţ din Sudets şi client al lui Daniel, un *goi* bun la suflet. Da, sigur că şi-l amintea pe Rudi.

— E însurat cu o verişoară de-a mea, o rudă mai îndepărtată.

A aflat de la Freund că locuiau în afara Cracoviei, în casa bunicului. Copila trecea drept nepoata lor şi toţi aveau acte nemţeşti. Poate că ea avea să scape cu bine, de fapt, era aproape sigur că aşa are să fie. Micuţa de trei anişori, devenită nepoata unui arian pur sânge, avea cele mai multe şanse de a ieşi la liman, dacă aceia care îi erau acum părinţi reuşeau s-o înzdrăvenească după foametea pe care o îndurase în ghetou. Dumnezeule mare, cum îşi dorea ca fetiţa să scape!

Afară, se auzea doar ploaia. O să fie noroi peste tot, dar cel puţin mai conteneşte frigul – s-a gândit înainte să adoarmă, în vreme ce stropii ropoteau pe acoperişul şubred al barăcii.

III

„Şedeau în întuneric şi în umbra morţii;
erau ferecaţi de sărăcie şi de fier.”

Psalmul 106

Refuzul lui Rascher de a folosi o deţinută cu trăsături „nordice” în experimentele realizate pentru a-i încălzi pe deţinuţii îmbăiaţi în apă rece ca gheaţa -1943

Mi-au fost puse la dispoziţie patru femei pentru a-i încălzi pe deţinuţi cu trupurile lor. Femeile au fost aduse din lagărul de concentrare Ravensbrück.

Una dintre aceste femei prezintă trăsături specifice raselor nordice: păr blond, ochi albaştri, forma capului şi a corpului tot nordice. Are 21 de ani şi 8 luni.

La refuzul meu de a-i îngădui să lucreze ca voluntară la bordel a răspuns: „Mai bine şase luni la bordel decât în lagăr.” Mi-a adus la cunoştinţă amănunte ciudate legate de lagărul R., amănunte care au fost confirmate de celelalte femei şi de paznicul care le însoţea.

Faptul că o femeie cu trăsături pur nordice este oferită ca prostituată unor deţinuţi care îi sunt inferiori din punct de vedere etnic îmi răneşte sensibilitatea rasială. Poate printr-o sarcină potrivită am reuşi s-o aducem pe calea cea dreaptă. Din acest motiv, refuz s-o folosesc în cadrul experimentelor şi le adresez acest raport comandantului lagărului şi aghiotantului Reichsführerului SS.

Dr. S. RASCHER

Isprăvise ce avea de lucru la pergolă, iar rafturile din pivniţă mai aşteptau doar să fie umplute. Acum, urmau să vină grădinarii ca să împlinească voia comandantului. În noaptea aceea, Daniel a dormit doar câteva ore, îngrijorat, neştiind unde avea să fie trimis. Poate o să se întoarcă la atelierul de tâmplărie, de unde munca sârguincioasă îl adusese în casa comandantului; totuşi, rămânea posibilitatea să fie trimis în alt loc, unde munca era mai grea, după nevoia sau capriciul lui Sauckel. Auzise crâmpeie de discuţii şi înţelesese că existau proiecte noi; dar cine putea şti dacă Lui nu i se urâse să-i tot vadă pe-acolo? Comandantul voia să vadă ce au lucrat şi, dacă se arăta mulţumit, n-avea să-i trimită la cariera de piatră, sau cel puţin aşa credea c-a înţeles.

Nu i-au spus nimic deosebit în ziua aceea, în schimb tuspatru au fost duşi înapoi în atelier. Era mai bine. Mai bine treci neobservat, decât să-ţi auzi numărul strigat. A băgat de seamă că în pavilion ţineau o petrecere. Îi zărise acolo pe cei trei prizonieri muzicieni, pe care-i cunoştea bine; erau primeniţi şi purtau haine noi. Pe la jumătatea după-amiezii, doctorul Rascher, însoţit de alt medic pe care nu-l cunoştea, a intrat în atelier. Ei şi-au văzut în continuare de lucru; nici n-au salutat, nici n-au ridicat privirea, aşa cum li se poruncise. Vizitatorii nu ziceau nimic, se mulţumeau să-i observe pe deţinuţii care şlefuiau, tăiau cu fierăstrăul, ungeau cu clei. Daniel a simţit cum îl cuprinde neliniştea. I se părea că-l privesc doar pe el; din nebăgare de seamă, şi-a ciupit pielea de la mână, dar de pe buze nu i-a scăpat niciun ţipăt. Asta ar mai lipsi, să-mi stric mâinile, s-a gândit, şi s-a silit să lucreze în continuare, cu privirea plecată. Deşi era frig, la rădăcina frunţii i se iviseră broboane de sudoare. Până la urmă, cei doi medici s-au retras pe tăcute, scutindu-l de prezenţa lor neplăcută.

Pesemne se duceau acasă la comandant. Acesta îi poftise, cu siguranţă, la petrecere şi la concert. Călăului îi plăceau muzica bună şi vinul de soi. El însuşi cânta la

vioară, din când în când, şi nu tocmai rău. I se spusese că avea ureche muzicală, dar o interpretare destul de rece. Părea că distracţia se prelungeşte; fără îndoială, aduseseră şi fete frumoase. După-amiază, Daniel a terminat de făţuit o ramă de fereastră. Era adâncit în lucrul lui, când a simţit o mână grea pe spate:

— Du-te acasă la *Sturmbannführer*[15].

S-a dus cât a putut de repede, frământat de griji. Oare ce voia? La prima vedere nu era mare lucru. Încruntat, unul din aghiotanţii săi i-a arătat un defect neînsemnat la una dintre uşi, pe care l-a reparat de îndată. De departe, răzbătea până la el muzica minunată a trioului. Şi dintr-odată, s-au auzit răcnetele înfricoşătoare ale comandantului. Oare ce avânt temerar îl împinsese în salon? Capul a început să i se învârtă din pricina luminilor, a mirosului de mâncare bună, a fricii şi a duhorii de tutun. Pentru o clipă, s-a oprit în loc. Şi-a dat repede seama ce se petrecuse: vioara, chipul albit de groază al unuia dintre muzicieni, pe care îl cunoştea foarte bine, Bronislaw, tânărul solist atât de respectat în vremurile bune, degetul acuzator al lui Sauckel, mutra plină de satisfacţie a lui Rascher. Cu toate acestea, n-a dat înapoi. Nu, n-avea de gând să le ofere ocazia unui amuzament plin de cruzime. A luat poziţia de drepţi, a salutat şi-a îngăimat cu voce stinsă:

— Nu e vina lui, domnule. Vioara are o fisură pe cutia de rezonanţă. O pot repara.

Comandantul l-a privit cu uluire, dar părea mulţumit că instrumentul se poate repara. Unul dintre musafiri, un necunoscut, i-a aruncat o privire plină de milostenie şi l-a întrebat:

— Zici c-o poţi repara? Vasăzică n-a cântat prost înadins, doar ca să ne zgârie auzul?

A cules vioara, ca pe un trandafir, din mâinile unui Bronislaw îngrozit, şi i-a arătat musafirului străin crăpătura îngustă, uitând cu totul că se afla în casa duşmanului.

[15] Rang militar echivalent cu gradul de maior. *(n. trad.)*

Vorbea despre meşteşugul lui în idiş, amestecând uneori şi cuvinte în germană, dar cu o siguranţă de sine pe care n-o mai simţise de mult timp, de când îl preschimbaseră într-un subom, un deţinut.

Imediat mai apoi, s-a îndepărtat puţin. Acum, discuţia continua aproape în şoaptă şi mult prea repede, într-un ritm prea alert pentru el. Vorbeau musafirul care-l privise cu milă, comandantul şi Rascher. Celălalt medic şi femeile nu ziceau nimic. Auzea nelămurit că erau în joc viaţa lui şi a violonistului. Discuţia era aprinsă. O femeie tânără a trecut în salon şi a turnat vin alb în cupele de cristal ale musafirilor. În cele din urmă, Sauckel a strigat un gardian, i-a zis ceva, i l-a arătat pe Daniel şi a mâzgălit nişte cuvinte pe o hârtie. Nu vrea să se înjosească vorbind direct cu mine, s-a gândit meşterul de viori. Dar hotărârea e luată; probabil o să mă pedepsească din nou.

Gardianul l-a tras după el, nepăsător, a deschis uşa, iar el s-a grăbit să coboare înainte să se trezească îmbrâncit pe trepte în jos. Au răsunat din nou hohote şi voci vesele; muzicienii rămăseseră în salon. Totuşi, el ridicase puţin privirea şi băgase de seamă că pe chipul temutului doctor se zugrăvea dezamăgirea. A văzut în asta un semn bun.

— Ai făcut o greşeală extrem de gravă, nenorocitule – i-a spus gardianul când au ajuns jos. Ai intrat în salon şi i te-ai adresat lui *Herr Sturmbannführer* fără să-i ceri permisiunea.

A făcut o pauză, ca şi cum i-ar fi dat un răgaz să cântărească gravitatea situaţiei.

— Dar, fiindcă e îngăduitor din fire, a hotărât să nu te pedepsească. Cu o condiţie: mâine dimineaţă, să-i aduci vioara reparată.

Nici nu băgase de seamă că vioara era la gardian!

— Cum pot face asta, domnule?

— Taci şi ascultă, câine prost! Vino după mine la atelier. Ai toată noaptea la dispoziţie ca să lucrezi. Dacă mâine vioara nu e aşa cum doreşte, o să înfunzi carcera şi o să fii biciuit şi când intri, şi când ieşi. Deocamdată, eşti doar un

recidivist.

A răsuflat, ca şi cum l-ar fi obosit acea explicaţie lungă – nu le primeau prea des. De obicei, ploua cu pedepse, şi-atât. Nu-i nimic, s-a gândit când a văzut că-l ducea drept la atelier. Va trebui să rezist fără masa de seară, deşi sunt lihnit de foame. Avea un coltuc de pâine, pe care-l strecurase în buzunar de dimineaţă: uneori, ciupea din el după-amiaza, ca să nu i se mai pară aşa de lungă. Gardianul, care nu lăsase nici acum vioara din mână, i-a întins hârtia unui paznic tăcut şi ursuz, care a devenit parcă mai morocănos după ce a citit, fără un cuvânt, înştiinţarea. L-au împins înăuntru, i-au dat vioara şi, de cum au rămas în încăpere doar ei doi, nesocotind interdicţia de a fuma, şi-a aprins o ţigară şi i-a suflat fumul în faţă. A părut mai mulţumit când pe Daniel l-a înecat tusea, apoi s-a aşezat pe un scaun şi-a început să urmărească, fără tragere de inimă, cum lucra lutierul. Curând, s-a oprit din fumat şi-a început să picotească.

Ţigara stinsă era pe jos, dar n-a îndrăznit s-o atingă. Îi ţineau de urât doar sforăiturile paznicului – un deţinut de rând, din cei care purtau un dreptunghi verde cusut pe haină şi erau vestiţi pentru sălbatica lor cruzime – şi ţipetele răzleţe ale păsărilor de noapte, venite de departe, din apropierea râului cel mare: de dincolo, unde creşteau copacii, unde existau şi alte culori, în afară de gri şi de alb. Ştia prea bine cum se numea râul cel mare, sau cum i se zicea înainte. Unul dintre tovarăşii de baracă, un profesor din Cracovia, închis pentru convingerile sale socialiste, care scăpase cu viaţă pentru că apărea pe listă ca brutar – era fiu de brutar, ştia să frământe şi să coacă pâinea – rostea un nume mai ciudat când vorbea despre râu: Acheron[16].

Acum, şi-a concentrat toată atenţia asupra viorii. Nu, nu se întrecuse cu optimismul. Apreciase situaţia destul de bine: crăpătura nu era foarte adâncă, marginile se apropiau dacă le apăsai puţin şi nu sărise nicio aşchie, slăvit fie

[16] Unul dintre fluviile Infernului, afluent al Styxului. *(n. trad.)*

numele lui Iahve. Înainte de toate, a căutat printre materialele din atelier o pană, poate îi era de folos. Din fericire, totul era frumos rânduit. A găsit două, foarte subţiri şi netede, tocmai pe potrivă. Nu era nevoie să le mai cioplească. Fireşte, n-avea clei din acela special pentru viori, în schimb putea folosi un clei de oase destul de bun, păstrat pentru lucrările mai de soi din pavilionul Tiranului. A aprins cuptorul şi s-a apucat să încălzească grijuliu cleiul, atent să nu se îngroaşe prea mult.

Era din nou el însuşi, nu un simplu obiect, ţinta batjocurii altora: era Daniel, meşter de viori. În acele clipe, nu-şi amintea nimic altceva în afară de meseria lui – mândria lui. Uitase până şi de foame, de încordare, iar ochii îi străluceau. Cu mâini iscusite, a uns marginea crăpăturii pe o parte şi pe alta, rotind uşor degetul încleiat, ca să pătrundă bine. A cântărit rezultatul din ochi – doar se născuse între viori! – şi-a socotit că e bine. Nervurile fibrei lemnoase se potriveau, fisura avea să se închidă cum trebuie. Cel puţin pentru o vreme. A luat o menghină de la locul ştiut, a aşezat cele două pene, cu grijă să nu rămână lipite, şi a strâns şurubul cât a socotit că trebuie. S-a şters de sudoare şi a căzut pe gânduri.

A cercetat din nou rezultatul: pe capac, a observat câteva picături de clei; nu le putea lăsa să se usuce acolo. A încălzit niţică apă, a înmuiat o pensulă fină şi a curăţat pata cu foarte mare băgare de seamă. Acum, mai avea nevoie doar de timp. Lucrul, delicat, îi luase destul de mult şi ştia că trebuie să treacă cel puţin patru ore ca să se usuce bine cleiul, ba chiar mai mult, din cauza umezelii. Paznicul dormea înfăşurat într-o manta groasă de lână; n-a îndrăznit să-l trezească, de frică să nu fie lovit. Nu-l putea deştepta, şi nici vorbă să iasă din atelier: umbra lui şovăielnică putea deveni ţinta sigură a mitralierei vreunui paznic. O noapte lungă şi apăsătoare i se aşternea dinainte, şi-atunci s-a gândit în treacăt, ca să se mai mângâie: am să veghez vioara, să nu păţească ceva: sunt prea multe în joc!

Foamea îi dădea din nou ghes. A băgat de seamă că

mărul început de paznic căzuse pe jos. Fără să facă zgomot, l-a şters cu o cârpă din atelier şi l-a mâncat, muşcând din el cu poftă. Ar trebui să încerce să doarmă, sau măcar să se odihnească; înainte să stingă focul, şi-a încălzit puţin mâinile, după care s-a întins pe jos, într-un loc unde jăraticul îl ocrotea, cât de cât. S-a străduit să adoarmă, dar se trezea des. Era o noapte rece şi liniştită, fără ploaie, însă visele-i erau tulburi; a murmurat o rugăciune, fără prea multă credinţă. S-a rugat la Dumnezeul cel tăcut să aducă folos muncii sale. S-a trezit înainte de vreme şi s-a aşezat pe un morman de lemne. Nu voia să mai doarmă. Nu putea întârzia la numărătoare şi nici pierde mâncarea de dimineaţă. Azi, nu-i venea rândul la duş, aşa că s-a stropit cu apă dintr-o oliţă şi a ieşit de îndată ce a auzit sirena.

Când s-a întors la atelierul de tâmplărie, i-a arătat celuilalt paznic hârtia din seara de dinainte. Probabil că acesta primise deja instrucţiuni:

— Marş la treabă! – s-a răstit, dar nu l-a lovit. E prea devreme. O să te chem când trebuie să te prezinţi în faţa *Sturmbannführer*-ului.

Lucra, aruncând pe furiş priviri dese către vioara lui, şi bucuria i se împletea cu frica de toate zilele, când paznicul a privit la ceas şi i-a poruncit să se prezinte în faţa comandantului. A arătat hârtia şi-a fost lăsat să intre. De data aceasta, El a binevoit să i se adreseze personal:

— A, *ja*, tâmplăraşul.

Spunând acestea, şi-a mângâiat câinele, iar Daniel şi-a îndreptat instinctiv spatele. Era înalt, dar celălalt îl depăşea cu mai bine de jumătate de cap. În afară de asta, prizonierii mergeau încovoiaţi. Câteva secunde parcă nesfârşite, l-a lăsat să se frământe, în vreme ce examina instrumentul.

Nu părea bine dispus, s-a gândit Daniel. Se încrunta, poate era mahmur. La prima vedere, nu a părut impresionat, dar a trecut arcuşul peste coarde şi-a cântat câteva măsuri. Fruntea i s-a descreţit şi a zâmbit:

— În regulă. Întoarce-te la atelier, dar să nu te prind că

trândăveşti! Vioara rămâne deocamdată la mine. Cară-te!

Apoi, i s-a adresat aghiotantului cu o satisfacţie plină de cruzime şi cu glas tare, să-l audă lutierul:

— Violonistul a fost pedepsit pentru neglijenţă. O să-şi primească vioara înapoi când iese de la carceră. Tot aici erai? Valea!

N-a aşteptat să i se zică de două ori şi a ieşit în fugă, cât pe ce să cadă. Aşadar, îndrăzneala sa disperată nu-l salvase pe marele muzician de la osândă. Nu îndrăznise să spună nimic în faţa comandantului, care ţinea câinele aproape, poate gata să-l asmută asupra lui. S-a întors resemnat la bancul lui de tâmplar, unde avea întotdeauna câte ceva de lucru, îşi pierduse, încă o dată, orice nădejde. Îndrăznise să spere – nu cunoştea toate feţele cruzimii – că Monstrul, mulţumit că vioara muzicianului său „particular” a fost salvată, n-avea să-l pedepsească pe Bronislaw pentru un incident de care nu se făcuse vinovat. Cu toate acestea, ştia bine că în *Dreiflüsselager* logica nu-şi avea locul, şi cu atât mai puţin mila.

Eva, cel puţin, mănâncă felii groase de pâine cu unt, s-a gândit, în încercarea de a nu se lăsa pradă disperării, obosit cum era şi chinuit de nesomn. Curând, însă, a revenit la gândul dintâi: ar fi trebuit să-şi ia inima în dinţi şi să-l prevină pe comandant că reparaţia era provizorie şi că era nevoie, probabil, de o alta, mai serioasă. Vioara trebuia desfăcută, şi interiorul, întărit. Dar n-a fost în stare să scoată un cuvânt, curajul i se sleise cu o zi în urmă, o frică îngheţată îi pecetluise buzele. Ce-avea să se întâmple dacă reapărea fisura? Ce pedeapsă îi pândea, pe el şi pe violonist? A lucrat din zori până-n seară, o zi întreagă, unsprezece ore şi jumătate, fără ca gândul chinuitor să-i dea pace.

La prânz, a vorbit cu prietenul său mecanicul. Omul s-a arătat uşurat. Cum nu se întorsese la baracă peste noapte, tovarăşii s-au temut că fusese aruncat din nou la carceră. Pe când lucra, absorbit, la vioară, nici nu se gândise la ei. Nu uitase unde se afla, dar alungase într-un colţ al minţii

toate nenorocirile: bătăile, noroiul, bruma şi ceaţa umedă, umbra spânzurătorii, ţipetele şi înjurăturile. L-au adus la realitate cuvintele lui Sauckel, smulgându-l brutal, precum cârligul undiţei trage peştele alunecos…

— L-am pedepsit pe violonist…

Tot era bine că nu fusese bătut, cel puţin nu în faţa celorlalţi. Nu-i aliniaseră, dar poate că-l zdrobiseră feriţi de alte priviri, în pivniţă, aşa cum se mai întâmplase şi în alte dăţi. Dacă Bronislaw era supus la asemenea chinuri, cu siguranţă că pe toţi îi aştepta aceeaşi soartă. Era mai bine să nu-şi bată capul cu asta, ci să se gândească la un singur lucru: se putea ca, în curând, să fie trimis din nou la casa comandantului. Am auzit că Porcul mai vrea nişte rafturi. Poate-o să-mi mai arunce şi bucătăreasa ceva resturi. Oricum, a doua zi era joi, singura zi în care avea să mănânce cartofi fierţi cu coajă cu tot în loc de zeama chioară de napi. Cine ştie, poate nimerea unul mai mare… Ceasurile s-au scurs cu lentoarea unui râu mâlos, în ziua aceea parcă fără de sfârşit, căci nu pusese geană peste geană cu o noapte în urmă. O zi mai lungă decât oricare alta, în afară de cele patru pe care le zăcuse în carceră, ca un câine bătut. Seara, soseau noutăţile şi baraca se umplea de şoapte. Mecanicul adusese veşti! Daniel nici nu voia să audă sau să afle despre ce era vorba. Abia se ţinea în picioare de oboseală şi putea citi în privirile celorlalţi deţinuţi că erau veşti proaste. Ştia că aveau să-l ţină din nou treaz. Dacă nu dormea, s-ar fi îmbolnăvit şi-ar fi ajuns numai bun pentru „infirmerie”, pentru Câmpul Morţii.

— Mâine – a şoptit doar pentru sine, mâine.

Murmurul nelămurit din jur îl legăna. Acolo, în afara timpului, smuls din tumultul vieţii, se putea aştepta la orice. S-a visat într-o sală de aşteptare imensă, rece, înecată în fum. Pe ferestre, se zăreau sosind trenuri nesfârşit de lungi: vagoane închise, vagoane de vite, toate treceau fără să oprească. Apoi, uşile de la sala de aşteptare se deschideau brusc, iar oameni, cunoscuţi de-ai lui, se îmbulzeau spre peron în vreme ce el nu se clintea de pe

banca de fier. De tavanul sălii spânzurau cadavre şi viori. Unul dintre trenuri oprea în staţie, dar şeful de gară, cu caschetă de militar şi privirea musafirului milostiv, îl despărţea de ceilalţi:

— Tu, nu – îi zicea. Ăsta nu e trenul tău. Tu trebuie să termini vioara.

Apoi, se apropia de ei un paznic, învârtind un bici în mână, iar el dădea să fugă. Ridica piciorul, dar nu se putea clinti. Căsca gura, dar nu putea să ţipe. A încercat s-o deschidă şi mai tare, şi-atunci i-a scăpat un ţipăt.

— Taci! Eşti cu mine. Strigai în somn.

Ai făcut bine că n-ai vrut să ştii nimic aseară, i-a spus mai târziu Freund, cu gura plină, înfulecând pâinea pe care o primeau dimineaţa. Inima ţi-era adormită, iar veştile ţi-ar fi alungat somnul.

— Acum, mi-e mai bine. Îmi poţi spune.

În dimineaţa aceea, numărătoarea se încheiase repede, nu avusese loc niciun incident. Era ora şase şi un sfert. Cei doi s-au aşezat pe-o piatră, în întuneric, iar meşterul de viori află cruda realitate. Scăpase cu viaţă printr-o stranie coincidenţă, poate din voia lui Dumnezeu, sau poate graţie imboldului necugetat de a repara vioara. Daniel era încă în putere şi, cât de cât, sănătos, o achiziţie bună pentru experimentele lui Rascher, de unde şi grimasa ofiţerului, a dezamăgire. Monstrul înhăţase deja patru flăcăi, unul dintre ei chiar din baraca lui Daniel.

— Ieri, nici n-ai băgat de seamă că lipseşte un om.

— Ce-or să le facă?

Prietenul său avea informaţii dintr-o sursă sigură, pentru că lucra în atelierul de reparaţii de vehicule şi mai prindea veşti. Acolo, şoferul unui *Oberstumführer*[17] îi povestise altuia, amănunţit, despre proiectele lui Rascher.

Bine că stau jos, s-a gândit Daniel, simţind cum urcă groaza, paralizându-i picioarele, ca un şarpe care se târăşte afară din noroi. Era adevărat? Era posibilă o asemenea

[17] Rang militar echivalent cu gradul de locotenent. *(n. trad.)*

infamie? În timp ce el meşterea la vioară – s-a gândit, apăsându-şi palma peste gură ca să nu verse, să nu izbucnească în sudălmi – nemernicii ăia îi cufundau pe deţinuţi într-o cadă cu apă rece ca gheaţa, „de până la 4 grade” precizase Freund, „sunt foarte metodici”, şi-i ţineau acolo până-şi pierdeau cunoştinţa.

— Şi ce-au zis, de ce fac aşa ceva?

— Pretind că folosesc rezultatele experimentelor pe aviatorii nemţi salvaţi din apele Mării Baltice. Dar nici eu, nici alţi deţinuţi din atelier nu credem asta… N-o cred nici mizerabilii ăia. Le place să-i supună la cazne, spurcaţii. Tortura le oferă o plăcere sălbatică, fii sigur de asta.

— Şi nu mor de frig?

— Unii dintre ei mor, dar Ei susţin că la mijloc e un procent „neînsemnat”. Ştii cum îi readuc în simţiri? Pentru a-i încălzi, îi aşază între trupurile goale a două femei, târfe sau deţinute. Le cheamă teste de căldură animală, mizerabilii. Urmăresc cu atenţie să vadă dacă deţinutul îşi vine în fire şi îi pun termometrul. Abia apoi îi învelesc pe toţi trei cu o pătură, blestemaţii! Mi-a povestit un cunoscut, care a trecut prin celălalt lagăr, că i-a auzit pe porcii asasini cum râdeau când vorbeau despre asta, crăpa-le-ar inima-n ei! Hai, s-a făcut ceasul să mergem. Haide, ridică-te, ce mama naibii! Fă un efort!

Pe tovarăşul lor nu l-au mai văzut.

Niciodată.

IV

„Cine cutează a râde prin văile în floare?
Înfrânaţi armăsarii cei plini de-avânt!

* * *

Pe trepte de tăcere suie plânsul unei mame
dulăul aurit al zorilor vrea zahăr de pe ale lor ciolane.
Ei, în schimb, rămân acolo, jos!”

Agustí Bartra, *Copacul de foc*

Raport despre măsurile de siguranţă din lagărul de concentrare de la Auschwitz -1944

Lagărul de concentrare III cuprinde toate lagărele din afara Sileziei Superioare, situate la mare depărtare unul de altul şi aflate în slujba fabricilor industriale. Deocamdată, se ştie că toate aceste lagăre sunt dotate cu măsuri de siguranţă, anume garduri electrice şi turnuri de pază.

* * *

Pentru lagărele din afara lagărului de concentrare III dispunem de 650 de patrule de pază.

În afară de acestea, s-a mai luat o a doua măsură de siguranţă: o linie de împrejmuire ocupată de Wermacht[18]. Aceasta cuprinde şi lagărul de muncă aflat în serviciul I.G. Farbenindustrie[19], care în momentul de faţă dispune de 7000 de deţinuţi. Pe lângă deţinuţii din lagărul nostru, în fabricile I.G. Farben lucrează aproximativ 15.000 de oameni.

[18] Numele oficial al armatei germane între 1935 şi 1945. *(n. trad.)*
[19] Concern chimico-farmaceutic din Germania nazistă. (*n. trad.)*

Cu o zi în urmă, lipise bine laolaltă cele două piese care împreună alcătuiau capacul viorii. Fibrele bradului – o bucată frumoasă, adusă din Ungaria – se îmbinau de minune. Prevăzător, Daniel încălzise uşor marginile, astfel încât cleiul să poată pătrunde în toţi porii. Urma o etapă care, deşi dificilă, îi plăcea cel mai mult: să definească forma exactă pe care urma s-o capete lemnul. O vedea limpede cu ochii minţii şi, apoi, era încrezător că experienţa de ani şi ani în care meşterise viori avea să-l ajute să treacă peste neajunsuri cu bine.

Nu s-a putut abţine şi a tras în piept parfumul de lemn al pieselor, înainte să se apuce de lucru. După o vreme, a simţit că îl cuprinde oboseala, însă a privit rezultatul plin de mulţumire. Desenul era clar şi, deşi slăbit, mâinile nu-i tremuraseră când aplicase şablonul: contururile erau curate, precise. Poate că zăbovise prea mult asupra lor. A luat din cui pânza de traforaj şi a aşezat piesa pe bancul de tâmplărie, în aşa fel încât să lase jumătate în afară. Aproape fără să bage de seamă, a murmurat o rugăciune şi a început să taie. De obicei, unui începător îi este greu să conducă pânza cu îndemânare, să nu atingă linia desenată, ci să lase un milimetru pe care să-l îndepărteze apoi prin şlefuire, astfel încât marginea să fie netedă, ca hârtia proaspăt tăiată. Daniel făcea asta cu uşurinţă. Nu mai vedea nimic în jur, doar linia sigură şi unduioasă, forma aceea frumoasă aidoma unui trup de femeie. Toată tăria care-i rămăsese se adunase în mâna dreaptă. Regăsi vechea sa uşurinţă de-a lucra.

Terminase deja prima jumătate. Din pricina slăbiciunii, fruntea i se acoperise cu broboane de sudoare. S-a şters cu băgare de seamă, să nu i se împăienjenească privirea. A lucrat şi cealaltă jumătate, fără să ostenească atât de mult. Pe măsură ce piesa ieşea la iveală aşa cum o desenase, asemenea formei ideale pe care o vedea atât de desluşit cu ochii minţii, l-a cuprins un soi de stare de bine, aproape fizică, pe care n-o mai simţise de luni de zile. Mâinile au

ţinere de minte, ştia bine. I-o spuseseră mereu instrumentiştii care-i încredinţau la reparat viori sau violoncele, sau comandau o violă nouă. Îi plăcea să stea de vorbă cu ei şi să mai afle câte ceva despre îndeletnicirea de artist. Degetele lui păstraseră şi ele amintirea meşteşugului delicat ce se cerea în arta viorii.

Nu, de data aceasta nu urma să se trezească din vis, înspăimântat sau scuturat. Era aievea: dimineaţa, meşterea la o vioară. În schimb, sirena care anunţa masa, graba cu care tâmplarii şi ebeniştii lăsau lucrul, foamea care începea să-i dea ghes pe neaşteptate îi dădeau de veste că nu se afla în atelierul lui de acasă. Meşterea o vioară în lagăr, din porunca unui ofiţer. Acum, toate atelierele erau încuiate după-amiaza, cu excepţia celui unde se reparau vehicule: deţinuţii mai în putere erau duşi în fabricile de arme, unde lucrau la plăci de fuzelaj pentru avioane şi la accesorii pentru tancuri. Bombardamentele forţelor aliate nu conteneau, drept pentru care o parte dintre prizonieri munceau fără odihnă la galerii subterane pentru o nouă fabrică de arme. Daniel fusese trimis la o hală I.G. Farben, una dintre nenumăratele fabrici unde se exploata mâna ieftină de lucru a deţinuţilor. Prietenul său, mecanicul, rămăsese să lucreze numai în atelier. Era bine văzut de *führeri* şi de şoferi, graţie înfăţişării şi ochiului său priceput.

A ieşit din atelierul de tâmplărie în urma altor tovarăşi de lagăr. Ori de câte ori îşi părăsea munca la atelier, unde regăsise sentimentul că trăieşte, avea impresia că se cufundă într-un coşmar fără sfârşit, înghiţit parcă de apele negre şi vâscoase ale unui smârc. Coşmarul nu mai începea noaptea, ci după-amiaza, şi-atunci liniştea relativă pe care ajunsese s-o simtă se risipea cu totul. I se punea un nod în gât, iar vioara i se părea un lucru absurd, o tufă de trandafiri într-o cocină de porci. O vioară în lagărul *Trei Râuri,* o vioară ca să supravieţuiască. Poate.

Treptat, se obişnuise să nu se mai lase surprins de fiecare eveniment neaşteptat, de altfel întotdeauna nefericit. Se putea întâmpla orice: să îi înghesuie şi mai

mult în baracă pentru că aduseseră deţinuţi noi, nişte ruşi, aşa că mai era nevoie de priciuri; să nu primească nimic de mâncare la amiază pentru că nu avuseseră randamentul scontat în fabrică; să găsească un morcov crud în fiertura de napi, pus acolo la sfatul noului doctor – Rascher fusese promovat. Sau să se trezească, de obicei într-o dimineaţă de marţi sau de vineri, că trebuie să se alinieze, în tăcere, pe un ger cumplit, ca să fie de faţă la spânzurarea unui deţinut „subversiv”, acuzat că ar fi comunist sau spion. Condamnaţii erau duşi la Apellplatz, în apropiere de locul unde fusese biciuit şi el.

Toate acestea ajunseseră să-i pară fapte absurde, dar obişnuite în viaţa de zi cu zi. Totuşi, s-a mirat când a fost înştiinţat că trebuie să construiască o vioară, „pe măsurile unei Stradivarius”, a subliniat *Unterstumführer*-ul[20]. Încă mai mult s-a mirat când a primit un morman de unelte, de lemne şi piese, ca să le aleagă pe cele trebuincioase. I-a trecut prin minte că fuseseră confiscate din atelierul vreunui lutier evreu sau poate neamţ, probabil mort acum, ucis mişeleşte. Printre ele, nu a văzut nimic care să fi putut proveni din atelierul său de la Cracovia. Ordinul venise direct de la *Sturmbannführer,* i s-a spus. În schimb, n-a avut voie să pună nicio întrebare, deşi îndrăznise să i se adreseze, conform regulamentului, locotenentului care venise cu porunca:

— Numărul… 389 cere respectuos permisiunea să pună o întrebare, domnule – a îndrăznit, salutând şi luând poziţia de drepţi.

— Permisiune refuzată.

Cel puţin, de data asta cuvintele tăioase n-au fost însoţite de-o lovitură cu bastonul de cauciuc. Numai un braţ întins, arătând spre uşa atelierului de tâmplărie. Nu i-au trebuit mai mult de trei secunde ca să se supună. I se punea la dispoziţie o parte din atelier.

Aşadar, lucra în tăcere, păzit de-un *kapo* ucrainean, fără

[20] Rang militar echivalent cu gradul de sublocotenent. (*n. trad.)*

a îndrăzni să-i pună vreo întrebare şi chiar fără a-şi pune sieşi vreuna. Se ferea să vorbească despre ce lucra în atelier cu alţi deţinuţi, ca să nu le trezească invidia. Socotea că urma să afle mai multe ceva mai încolo. În primele zile, nu prea înaintase cu lucrul. Mai întâi, a trebuit să pună în ordine şi să sorteze o mulţime de materiale confiscate, care erau amestecate cu aşchii. Lentoarea se datora şi faptului că era obişnuit cu propriile cuţite de lutier, cu dălţile, rindelele şi cleştii din atelierul lui de la subsol, cu toate acele unelte strălucind de curăţenie, care parcă luaseră forma mâinilor sale. Unde erau rânduiala plăcută din atelier, viorile atârnate în tavan, căldura ştiută, vocea mamei care fredona un cântec în timp ce deretica pe sus – mama, răpusă în ghetou de tuberculoză şi de foame?

Nu i s-a dat voie să întrebe nici măcar cât răgaz avea să termine vioara fără a fi pedepsit. În schimb, a observat că pe măsură ce treceau zilele era lăsat în pace; paznicul nu-l mai lovea, nu mai era trimis la carceră, iar Rascher nu se mai întorsese. Într-o singură dimineaţă, loviturile de bici s-au repetat. Au fost pedepsiţi toţi deţinuţii din baracă, fiindcă la o percheziţie găsiseră două mere dosite; dar după aceea toţi au fost trimişi la muncă. Acum, lucra ceva mai încrezător, iar ziua îi era împărţită în două, spintecată parcă de tăişul unei săbii. Dimineaţa, dacă numărătoarea se încheiase fără vreun incident „important” şi dacă dulăii nu se aruncaseră la picioarele vreunui prizonier, la prima mişcare, fie ea şi nevinovată, dacă răsunaseră doar ţipetele şi înjurăturile obişnuite, nu-i era greu defel ca la scurt timp să se cufunde în muncă, să alunge într-un colţ întunecat al minţii toată furia şi negura care îl învăluiau. Uneori i se înfiripa în minte, pentru a-i muri imediat pe buze, un crâmpei de cântec, un fragment de rugăciune veche, ascuns printre faldurile memoriei, „Jevarehehà Adonài”…

În dimineaţa aceasta – se gândea aşteptând să-şi primească polonicul de zeamă de la prânz – cât am lucrat la capacul cutiei de rezonanţă, am ajuns să mă simt aproape fericit, în ciuda stomacului care mă chinuia. Însă,

ca multora dintre deţinuţi, la ora aceea, foamea îi trezea tot soiul de amintiri şi de închipuiri legate de bucatele de-odinioară. Dacă se întâmpla să aştepte mai mult decât de obicei, i se zugrăvea dinaintea ochilor minţii o masă frumos aranjată, cu feluri de mâncare *cuşer*[21], pe care mama le pregătea cu atâta pricepere. Sau cina din cele două zile de Paşte, la care se adunau laolaltă toate rudele, de la unchi la veri: coşuleţul în care şade vasul cu *haròset*[22], ierburile amărui care acum i s-ar fi părut grozav de bune, pâinea dată la cuptor fără drojdie, ouăle fierte în coajă şi, peste toate, şervetul alb din mătase, cu un brâu albastru... Ce n-ar fi dat acum pentru un ou fiert sau, mai bine, o felie de carne de miel? Îşi amintea gustul de *matzah*[23], pâinea nedospită, şi bucuria copilului care descoperea bucata ascunsă. Nu-şi lăsa însă gândul să zboare la cântecele pe care le cântau şi la cele trei toasturi. S-ar fi mulţumit cu câteva linguri de *sciolet,* un vas umplut cu orez, ouă, fasole uscată şi carne de gâscă, lăsate toate peste noapte în cuptorul comunităţii, din care se înfruptase de-atâtea ori în copilărie...

Toate acestea au dispărut fără urmă când s-a trezit dinaintea fierturii de la amiază, mereu aceeaşi, cu excepţia zilei de joi, când cartofii îi mai umpleau stomacul. Ştia ce urma: după-amiaza cu cele cinci sau şase ore de muncă în fabrică şi zeama chioară. Ca în fiecare seară, toate acestea aveau să-l aducă în pragul epuizării şi-al unei disperări surde, la gândul că a doua zi n-o să aibă putere să se ridice. Ziua lui era ca faţa unui om desfigurat de-un accident: frumoasă pe-o parte, pârjolită sau plină de cicatrici pe cealaltă.

Nu întotdeauna putea petrece toată dimineaţa lucrând la vioară. Uneori, i se mai aducea şi câte un instrument la

[21] Pregătită după ritual. *(n. aut.)*

[22] Desert tipic evreiesc, preparat din curmale, mere, stafide, fructe uscate şi puţin vin dulce. *(n. trad.)*

[23] Pâine nedospită care, în mod tradiţional, se serveşte la evrei de Paşte. *(n. trad.)*

reparat; deşi putea părea neobişnuit, Duşmanii alcătuiseră o mică orchestră în lagărul lor, cum se întâmpla şi în altele. La început, petrecuse o bună bucată de timp alegând cu grijă şi rânduind ce-i era de trebuinţă; la o zi după ce primise materialele, i s-a poruncit să lase deoparte piesele de care nu avea nevoie. Bănuia că aveau de gând să le vândă şi să scoată ceva profit. Oricum, a avut grijă să păstreze ceva mai multe piese şi bucăţi de lemn, pentru viitoare reparaţii sau în caz că i se strica ceva. Găsise niscaiva piese terminate, puţine, ce-i drept, confecţionate din lemn bun de brad şi de paltin, şi câteva gâturi de vioară din lemn de abanos. A ales două arcuşuri, unul care avea nevoie de ceva reparaţii şi altul care părea nou-nouţ, nişte corzi răsucite, lemn de smochin şi de abanos pentru ornamente. În sfârşit, a mai pus deoparte câteva fâşii de lemn gata decupate pentru eclise[24], toate uneltele – niciuna nu avea să rămână nefolosită! – şi trei inimi de vioară. Era mai bine să aibă mai multe, în felul acesta îi rămânea mai puţin de muncă. Borcănaşele şi cutioarele cu gumă arabică şi cleiuri, lichide sau sub formă de granule, i-au dat mai mult de furcă. Acum străluceau toate, frumos rânduite, fiecare cu numele la vedere. S-a dovedit, în cele din urmă, că până şi lemnele şi piesele de prisos erau cam puţine. Din fericire, nimeni nu i-a spus nimic. Avea bănuiala că toate materialele proveneau din atelierul unui meşter foarte priceput.

În ziua în care a terminat capacul viorii, i-a fost mai greu să fie atent la munca plictisitoare din fabrică: se apropia momentul în care trebuia să o acordeze, iar vioara începuse să-l obsedeze, lucrul de altfel firesc. Însă trebuia să fie cu băgare de seamă, să nu greşească şi să ţină pasul, fără a încurca sau a grăbi activitatea din atelier. *Kapo*-ul, un deţinut ucrainean, nu se număra printre cei mai cruzi, dar cerea să se îndeplinească norma cu stricteţe. Din când în când, se înfăţişa personal Monstrul sau un alt

[24] Părţile laterale ale viorii. *(n. red.)*

comandant. De obicei, aceste vizite nu duceau la nimic bun. Într-o după-amiază, una dintre ele s-a sfârşit cu moartea unui presupus sabotor. Bănuise din prima clipă că ajustorul acela, care veşnic bodogănea, fusese pârât de un deţinut din secţie. Altfel, cum au ştiut să se ducă direct la el? N-au vrut să aibă parte de tărăboiul unei execuţii publice; poate că nu voiau să se afle cine fusese turnătorul. Comandantul a răcnit cumplit la bietul om şi le-a dat un ordin celor doi aghiotanţi, care l-au târât afară. Nu l-au mai văzut niciodată. Alteori, când nu terminaseră norma, şi-au început lucrul a doua zi cu o jumătate de oră mai devreme şi n-au primit masa de prânz. Aşa că a muncit pe rupte toată după-amiaza, mereu cu băgare de seamă să nu-şi julească mâinile, şi s-a silit să nu se mai gândească până seara la vioara-i atât de dragă.

În ziua următoare, şi-a dat seama că fusese atât de adâncit în munca sa în ultima vreme, încât nici nu băgase de seamă că ziua era mai lungă, frigul mai puţin muşcător, iar zorii mai înaintaţi când se aliniau la numărătoare. Acum, lumina dezvelea din zorii zilei ravagiile îndelungatei robii: feţele ascuţite de foame ale oamenilor înşiruiţi, umbrele violete de sub ochi, hainele zdrenţuite cu dreptunghiul cusut pe piept, în culori care nu prevesteau nimic bun, mai ales galbenul, urmele de bătăi şi cicatricele de pe feţele unora. Oare pierduse noţiunea timpului? Zilele îi păreau ani, iar lunile, zile. Totul devenea neclar, ca filmul de pe o peliculă zgâriată.

Dincolo de împrejmuirile lagărului, acea insulă într-un arhipelag al groazei, nimic nu stătea în loc. A simţit o adiere care nu mai era atât de îngheţată, ci mai degrabă binefăcătoare, ca o mângâiere răzleţită pe tărâmul urii. Pe vechea lui stradă din Cracovia aveau să se întoarcă, în curând, rândunelele. Primăvara – şi-a spus – va înflori ca nicicând, peste trupurile a mii de morţi.

Nu era un gând prea liniştitor, dar ăsta era adevărul. Zeama cu gust de cafea i s-a părut atunci mai amară, felia de pâine mai îngustă şi mai subţire, de parcă însuşi gândul

lui o subţiase. A ridicat privirea – cum nu mai făcea de mult, căci întâlnea veşnic negură sau nori – şi a descoperit două pete de cer albastru. L-a buimăcit o lovitură zdravănă de baston peste spinare: se oprise în mijlocul coloanei care se îndrepta către ateliere. Da, s-a gândit din nou, înăbuşindu-şi geamătul, primăvara se apropie. Va înflori peste pământul îngrăşat cu morţii noştri.

Cu aceste gânduri şi cu spatele încovoiat de durere, a călcat pragul atelierului de tâmplărie. Şi-a revenit însă destul de repede şi s-a apucat să mai şlefuiască o dată marginile. A mirosit lemnul, a luat şablonul pe care îl ţinea pregătit pentru capac şi, uitând de toate şi de toţi, s-a apucat să scobească vioara cu o dăltiţă, cu iscusinţa celui mai desăvârşit dintre poeţi. Bătăile, gândul apăsător al morţii, orele nesfârşite de muncă în fabrică, toate s-au risipit alungate de parfumul lemnului, ca de-un vânt care împrăştie norii negri şi ameninţători din zare. Paznicul era la masa de dimineaţă; putea să-şi tragă niţel sufletul, la adăpost de primejdie. După aceea, a aşezat la îndemână trei rindele mai mici, pentru când avea să se slujească de ele ca să obţină grosimile de la sfârşit, mai delicate. Se hotărâse, după îndelungi cumpăniri, să subţieze capacul viorii, pe mijloc, până la patru milimetri şi jumătate. De obicei, îl lăsa la cinci milimetri, dar i se poruncise să meşterească un instrument „pe măsurile unui Stradivarius”; drept urmare, înspre margini urma să aibă trei. În condiţiile acelea de lucru, nu putea risca să le subţieze mai mult. Sunetul avea să fie plin, ca acela al viorilor meşterite la vechea şcoală a lui Mathaeus Dobrucký, originar şi el din Cracovia. Nu suferea viorile sau violele cu capac prea gros: aveau un sunet stins. Mânuia rindeaua cu dibăcie, luând fibrele lemnului în răspăr, aşa cum învăţase de la tatăl său – Dumnezeu să-l odihnească în pace. Nu sărea nicio aşchie, cât de mică. Ar fi fost prea de tot, îşi începuse ucenicia la paisprezece ani! Lumina zilei creştea şi, după cât lucrase până atunci, a socotit că ceasurile băteau spre amiază. S-a oprit pentru câteva clipe,

a măsurat din nou vioara şi s-a bucurat să vadă că izbutise. Avea şase milimetri. Acum, trebuia să folosească o rindea mai mică, îi uşura mult munca. În felul acesta, nu întâmpinase niciodată dificultăţi când lucra marginile.

Când a auzit uşa deschizându-se brusc, n-a întors capul. Oricine-ar fi fost, ofiţer sau musafir, trebuia să-i găsească lucrând. Împrejur, auzea în continuare hârşâit de rindele, lovituri de ciocan, şi simţea mirosul aşchiilor.

Dintr-odată, mâna cu rindeaua i-a încremenit, fără voia lui. N-a ridicat privirea, nu era nevoie. Doamne, să nu rămân stană, să nu stric totul. Peste zgomotul obişnuit din atelier, care îl însoţea în timpul lucrului fără să-i distragă atenţia, recunoscuse două voci imposibil de confundat, două voci pe care frica i le întipărise bine în minte, ca urma unui drug înroşit apăsat pe piele. Vocea mai puternică şi mai groasă era a lui Sauckel. Cealaltă era a lui Rascher.

A avut impresia că toţi îi auzeau inima zvâcnind nebuneşte, dar mintea i-a lucrat iute. Erau departe de el, care ocupa un colţ mai ferit al atelierului. Cu mare băgare de seamă, a lăsat capacul viorii pe masa pentru lucrările de fineţe şi s-a apropiat de bancul de tâmplărie. A ales o bucată de lemn de arţar, gata tăiată pe potrivă, pentru mânerul viorii. A cercetat mulţumit lustrul frumos al lemnului, după care s-a apucat să netezească o latură cu rindeaua. A socotit, într-o frântură de secundă, că putea face asta fără să se concentreze, chiar dacă-l ţintuia privirea recea lui Rascher. Alunecarea ritmată a rindelei i-a potolit spaima; cei doi ajunseseră acum în faţa sa.

— Cum stăm cu vioara?

Uimit, a băgat de seamă că în vocea comandantului nu se simţea nici urmă de batjocură sau dispreţ. Părea stăpânit de curiozitatea unui client obişnuit! A reuşit să răspundă fără să-i tremure vocea:

— Bine, merge strună, domnule.

A spus toate acestea fără să se oprească din lucru; nu ştiai niciodată la ce te puteai aştepta de la ei. O dată, fusese lovit pentru că nu luase poziţia de drepţi când i s-a

adresat; altă dată, când a stat drepţi, a fost bătut pentru că nu muncea. Însă acum nu ploua cu lovituri şi, în timp ce plimba în continuare rindeaua peste lemn, îi vedea cu coada ochiului stând lângă el. Au urmărit, stăpâniţi de curiozitate, cum lua colţarul şi rigla pentru a controla dimensiunile, să fie potrivite. Păreau mulţumiţi de cum rămân la vedere nervurile lemnului. Nu mai plecau odată, nenorociţii? Lucra iute, aşa că acum trebuia să ia şablonul şi să deseneze din nou: profilul gâtului, forma rotunjită a melcului, şi aici, cu linie punctată, volutele pline de eleganţă. Nu putea face asta liniştit, cu patru ochi aţintiţi asupra mâinilor sale – deşi acestea-şi păstrau, totuşi, vlaga. În cele din urmă, a auzit cum se îndepărtau şi s-a simţit scuturat de-un sentiment de uşurare aproape violent, ca fierbinţeala care părăseşte un trup suferind. Simţind că îl cuprinde sfârşeala, a lăsat repede gâtul viorii pe masă şi şi-a trecut palma peste fruntea brobonită de sudoare.

În doi paşi, cât îl despărţeau de masă, a măsurat groaza prin care trecuse. Simţea că i se taie picioarele şi şi-a trecut limba peste buzele pe care le simţea pârjolite, la fel ca gâtlejul. S-a sprijinit de marginea mesei pentru câteva clipe şi a tras aer adânc în piept. N-a cerut voie să iasă: risca să-i întâlnească din nou pe cei doi. Vizita aceea i se păruse atât de lungă, încât socoti că, în curând, avea să se audă sirena. Trebuia să se întoarcă la lucru, ca nu cumva răgazul prelungit – de câteva minute – să atragă atenţia paznicului.

Una peste alta, a cugetat, vizita nu avusese urmări. N-au lovit şi n-au pedepsit pe nimeni din atelier. Gândul acesta l-a ajutat să-şi mai recapete liniştea. Parcă mai înseninat, a luat compasul şi ruleta milimetrică şi a dat să măsoare grosimea capacului înspre margini. Odată încheiată măsurătoarea, şi-a continuat lucrul, de data aceasta cu o rindea şi mai mică. Norocul meu că tata – binecuvântată-i fie amintirea – m-a învăţat meserie ca la carte! A examinat cu mulţumire admirativă rodul muncii sale din acea zi atât de tulburată. A doua zi, de dimineaţă, avea să căptuşească cu fâşii înguste şi subţirele de lemn – cât un vârf de unghie

– îmbinarea dintre capac şi cutie. Apoi, avea să netezească şi să rotunjească marginile pe dinăuntru cu hârtie sticlată.

Şi-a plimbat degetele peste curba dulce din interior; le dădea mai multă crezare decât compasului şi socotea că nu-i unealtă mai precisă decât ele. A băgat de seamă, cu îndreptăţită nelinişte, că munca în fabrică îi amorţise simţul pipăitului, iar buricele căpătaseră nişte bătături neobişnuite, îngrijorătoare.

Cu toate acestea, nu s-a lăsat cuprins de disperare. Sirena care suna sfârşitul zilei de lucru l-a surprins dezmierdând mijlocul subţire al viorii, cu aceeaşi dragoste disperată cu care o îmbrăţişase pe Eva, câteva zile înainte de a fi mutaţi din ghetou.

Inspecţia însă nu se terminase cu bine pentru toţi deţinuţii. A înţeles asta când a văzut un *führer* urmat de doi *kapo* care târau între ei un nenorocit. L-au azvârlit într-una dintre celule într-o linişte stranie, întreruptă când şi când de murmure înfricoşate. Vânătoarea nu se putea sfârşi fără ca-n laţ să fi căzut vreo pradă.

V

„Vai, muzicanţilor noştri le-au retezat mâinile
şi buzele cântăreţilor le-au pecetluit
cu fier.
Vioara cu dulcele-i grai zace pe pământ precum
un leagăn încremenit în aşteptarea pruncului
– însă ucis el fost-a înainte de-a veni pe lume.”

Iannis Ritsos, *Solii*

Raport despre hainele şi obiectele predate din Lagărele de Concentrare de la Lublin şi de la Auschwitz (Fragment)

I. Către Ministerul de Finanţe al Reich-ului

Haine bărbăteşti purtate (fără a le socoti pe cele albe)	*97.000 de bucăţi*
Haine femeieşti purtate (idem)	*76.000 de bucăţi*
Lenjerie de mătase	*89.000 de bucăţi*
Total vagoane	*34 de vagoane*

Cârpe: 400 de vagoane, adică 2.700.000 de kilograme
Fulgi din saltele: 130 de vagoane 270.000 de kilograme
Păr de femeie: 1 vagon 3.000 de kilograme
Materiale vechi: 5 vagoane

Cantitate totală	*2.292.000 de kilograme*
	536 de vagoane
Total vagoane	*570 de vagoane*

Un *kapo* nou, care se lăsa cumpărat, i-a strecurat un borcan cu un soi de alifie care, spera el, avea să-i tămăduiască mâinile. Ca să-i poată oferi ceva în schimb, pusese deoparte, una câte una, ţigările pe care i le aducea Freund de la şoferii din atelier. Se scurseseră exact două săptămâni de la ultima vizită a Comandantului şi a lui Rascher şi, în ziua aceea care se încăpăţâna să moară atât de încet, avusese loc un control general al deţinuţilor, poate din cauza ordinelor primite de la doctorul cu ochii reci, care urma şi el instrucţiuni venite, probabil, de sus. *Führerii* care făceau legea în lagăr – Porcii, cum îi ocăra mereu Freund – îi ziceau „Curăţenia de primăvară”, poate pentru că iarna avusese grijă să le uşureze munca.

Aşezat pe priciul lui, în timp ce se dădea cu alifie pe mâini, Daniel s-a socotit norocos că trecuse cu bine controlul care, de data aceasta, n-a fost o examinare superficială, cum sunt cele de dinaintea pedepselor. Lagărul nu era mare, aşa că totul se sfârşise într-o zi. L-au despuiat, l-au cântărit, l-au auscultat şi l-au palpat fără urmă de ruşine, l-au silit, ca pe toţi ceilalţi, să facă flotări şi abia apoi l-au declarat apt pentru muncă. Nu l-au trimis la abator – câmpul morţii, cernit de fum. Pe cei „sănătoşi” i-au închis în barăci mai devreme decât de obicei. În seara aceea, a rămas treaz multă vreme. Pe când tovarăşii de baracă dormeau sau doar se prefăceau, ca să nu fie siliţi să vorbească şi să-şi amintească groaza triajului, a auzit desluşit uruitul camioanelor care se întorceau, mult prea curând. Nu i-au dus, aşadar, în celălalt lagăr. N-aveau timp să se ducă şi să se întoarcă de la Auschwitz-Birkenau. Trebuie că sunt morţi şi îngropaţi, în vreo poieniţă din pădure, în apropiere de lagărul *Trei Râuri,* dezbrăcaţi, fără linţoliu sau rugăciune. Deşi înainte de plecare îi siliseră să se îmbrace, strigătele înăbuşite de disperare care răzbătuseră în acea după-amiază de dincolo de pereţii subţiri de lemn dovedeau că foarte puţini crezuseră minciuna sfruntată că erau duşi la spital. Ar fi vrut să spună

pentru ei rugăciunea morţilor, dar nu putea. Când văzuse copiii triaţi pentru a fi mânaţi spre moarte, lumea întreagă încremenise. Îşi trezi prietenul:

— N-ai auzit huruit de motoare? Nu-i aşa că-s camioanele?

Da, erau camioanele, încuviinţă, treaz de-a binelea.

— N-au ajuns prea departe! Nu, nu m-ai trezit, nu dormeam. Nu i-au împuşcat – continuă – mizerabilii, ucigaşii! Eu aveam o bănuială. Reparaseră frânele stricate de la camioanele Saurers. Blestemaţi fie toţi, şi eu odată cu ei, fiindcă m-au silit să ajut la reparaţii! Criminali nenorociţi!

Un hohot de plâns înăbuşit îi gâtui vocea.

N-a mai fost nevoie de alte lămuriri. Nu găsea cuvinte să-şi mângâie prietenul, aşa că au tăcut amândoi. Aşadar, fusese aievea acel vaier care străbătuse câmpul pe deasupra camioanelor morţii, venit de cine ştie unde, şi care se răspândise, ca o boală, printre deţinuţi. De-asta se stricau aşa de repede camioanele. Părăseau drumul principal şi o luau pe drumeaguri desfundate, printre noroaie. Nici nu-i mai puneau pe deţinuţi să coboare; în felul acesta, evitau înghesuiala şi tentativele de evadare. Îngrămădiţi în cuşca morţii, suferinzii se vindecau repede, trăgând în piept gazele otrăvite de la motorul Diesel, când şoferul, răsplătit mai apoi cu o porţie dublă de tărie, apăsa pedala. Prin acelaşi procedeu, cei mici erau şi ei eliberaţi din capcana perfidă a copilăriei. Lui Daniel îi venea să-şi muşte pumnii de furie, dar nu-şi putea îngădui nici acest gest neputincios, dacă voia să supravieţuiască.

I s-a părut că abia adormise când sirena a anunţat, în ciuda a tot şi a toate, începutul unei alte zile. Numărătoarea a fost mai scurtă în dimineaţa aceea; unii îşi numărau morţii. Vântul părea să risipească în cele patru zări numele celor ucişi, aşa cum soarele obraznic alunga dârele de ceaţă.

Însă nu toţi îi uitaseră; maşinăria implacabilă, bine unsă, prin care erau aruncaţi în lagăre şi ucişi pe capete, ţinea

socoteala exactă. Administraţia lagărului primise ordinele de rigoare. Au constatat că nu li s-a dat nicio felie de pâine în plus, iar zeama numită cafea era la fel de chioară. Listele erau refăcute în grabă, în aşteptarea altor nefericiţi care să umple golurile din priciuri, din ateliere, de la numărătoare, însă n-au sosit câţi se aşteptau: în lagăr, s-a aflat că mulţi au ales calea revoltei şi a morţii, rezistând în ghetoul din Varşovia.

Blestemând în barbă, Freund s-a îndreptat către atelierul de reparaţii, unde probabil era mai mult de lucru decât de obicei. Trebuia să-şi înceapă ziua cu aceeaşi senzaţie care-l încerca în fiecare dimineaţă, un gol în stomac şi-o nesfârşită tristeţe, plină de amărăciune. Lutierul a intrat în atelier cu desăvârşire descurajat; lipsea cel mai în vârstă dintre ei, un tâmplar care de câteva zile era chinuit de tuse. Nici când privirea i-a căzut pe unelte, nici când a văzut că înaintase destul de mult cu lucrul, n-a reuşit să se scuture de un fel de apăsare care-i punea un nod în gât. Îşi simţea braţele vlăguite şi degetele amorţite. Trebuie să-mi alung din minte ziua de ieri, s-a gândit. N-am timp să mi-i amintesc pe cei care nu mai sunt, dacă nu vreau să le ţin de urât sub mesteceni.

Repetând gesturile ştiute, şi-a venit în fire încetul cu încetul, ajutat şi de parfumul lemnului. Amintirile dureroase care-l gâtuiau şi-au mai slăbit strânsoarea. Nu-şi revenise de pe urma celor treizeci de flotări, un efort nu foarte mare, dar care i-a pus la încercare trupul slăbit. Genunchii îl dureau în continuare, în schimb avea pielea mâinilor mai netedă. Alifia mi-a prins bine, s-a gândit. Îi crăpase din cauza numărătorilor nesfârşite şi a valurilor de frig din ultima vreme, sosite pe neaşteptate, probabil din Rusia. Azi, îşi simţea mâinile ceva mai bine; avea nevoie de ele. Îl însufleţea o speranţă nu lipsită de temei: o să-l lase în viaţă până termină vioara. Comandantul, aflase el, colecţiona instrumente muzicale şi n-avea să-l trimită la cariera de piatră tocmai acum, când vioara – un obiect de artizanat, o raritate făcută în lagăr, care avea să-i gâdile vanitatea –

era pe jumătate gata. Nu putea slăbi însă ritmul de lucru, căci risca să fie biciuit, pentru trândăveală ori sabotaj. Până şi tovarăşul său, în aparenţă de neînlocuit, primise o săptămână întreagă de carceră fiindcă i se rupsese o unealtă!

Lucra în voia lui, încercând să urmeze ritmul cu care se obişnuise la atelierul din Cracovia, în anii fericiţi ai vieţii sale. Era un miracol că reuşise să termine gâtul viorii – o frumuseţe – şi capacul, la care azi avea să ataşeze, cu mare grijă şi precizie, bara de rezonanţă. Voia să termine de dimineaţă, ca să aibă câteva ceasuri de linişte în acea după-amiază de duminică şi să-şi spele niţel hainele. Era singurul răgaz de care se bucurau de-a lungul săptămânii. A privit cu luare-aminte bucata de lemn de brad şi a aşezat bara în aşa fel încât nervurile ei să se îmbine perfect cu cele ale capacului. A verificat poziţia, uşor piezişă, pe direcţia coardelor grave. Apoi, a cercetat rezultatul cu spatele la lumină, ca să se asigure că bara se potrivea cu linia arcuită din interior. Ştia exact cum trebuia s-o lipească, în ce punct trebuia să apese mai mult. Avea la îndemână cleştii de lemn, căptuşiţi cu pâslă, de care se slujea ca să îndrepte piesa după ce o încleia. După ce a fixat bara la locul ei cu cinci cleme, s-a oprit să răsufle, aşteptând să se usuce cleiul. Îndepărtase deja ce era în plus, şi era prea târziu ca să se apuce să meşterească altă piesă. Paznicul, care în primele săptămâni pe care le petrecuse în lagăr îl lovise de câte ori se ivise prilejul, îl lăsa în pace şi nu-l mai ocăra, mulţumit de deţinutul acela care muncea în linişte, nu se cerea aproape niciodată la latrină, nu-i făcea probleme şi nu şuşotea cu alţi tâmplari. Totuşi, era mai bine să se ferească de primejdie şi, ca să lase impresia că munceşte în continuare, nu şi-a luat mâinile de pe vioară. Aşezat pe scăunelul pe care-l meşterise cu mâna lui, nu apăsa capacul deloc, dar se prefăcea că era nevoie să-l ţină în felul acela.

Nu voia să-şi amintească triajul din urmă cu o zi. Şi-a călăuzit atunci amintirile, supuse, către Regina, păpuşa lui

cu ochi albaştri. O ţinuse de-atâtea ori în braţele odinioară puternice, o arunca în sus şi-o prindea în vreme ce fetiţa râdea, fericită. Îl mângâia gândul că era la adăpost, deşi nu mai primise nicio veste. Nu puteau risca să ia legătura cu el. Verişoara lui, de ascendenţă aproape pur ariană, avea doi copii, acum deja în prag de adolescenţă. Probabil că micuţa era răsfăţată de toată lumea. Îşi amintea că bunicul era apicultor şi avea o grădină. Cu siguranţă, nu duceau lipsă de mâncare. Cearcănele vineţii pe care foamea i le adâncise sub ochi trebuie să fi dispărut.

E mai bine să-şi abată gândurile de la cei plecaţi, să-şi amintească de Regina şi poate puţin de Eva, care era în siguranţă la fabrica Tisch. Munca reuşea şi acum să-l liniştească, deşi, pe măsură ce treceau zilele, simţea cum îl părăsesc puterile. Azi respira mai uşor, era recunoscător pentru mângâierea soarelui care pătrundea pe fereastra unde, în chip de geam, prinseseră un dreptunghi mare de hârtie transparentă. Ceva mai departe, îl putea zări şi pe paznic, dar acesta nu-i dădea deloc atenţie. Mânca un pumn de fructe uscate pe care le procurase, probabil, în aşteptarea prânzului. Râvnea alunele pe care acela le clefăia zgomotos, vrând parcă să-i facă poftă, şi în acelaşi timp le binecuvânta, deoarece îi aduceau câteva clipe de libertate şi de linişte. Iar Daniel nu era singurul care se bucura de ele.

A fost cu adevărat norocos. Tâmplarul care lucra la bancul cel mai apropiat s-a strecurat lângă el şi l-a trezit pe furiş. Înainte de dimineaţa aceea, nu i se mai întâmplase niciodată aşa ceva. Nu se odihnise prea bine peste noapte, mai ales după întoarcerea camioanelor. Suferea atât de mult din cauza lipsei de somn, încât adormise, cu capul pe masă, lângă vioară. Norocul lui că nimeni nu băgase de seamă şi nu-l pârâse la *kapo,* cum mai făceau unii deţinuţi ca să se pună bine cu acesta.

Şi-a propus să nu mai adoarmă niciodată în timpul lucrului. De câteva zile încoace, primise o lămurire importantă şi înţelesese ce era în joc. Bronislaw, violonistul,

îi explicase situaţia. Se împrieteniseră după încercarea lui de a-l salva de la pedeapsă, ca şi cum n-ar fi fost amândoi la fel de lipsiţi de apărare, de dezarmaţi. Artistul scăpase de bici şi de „Curăţenia de primăvară”, în schimb făcuse carceră, iar acum lucra cât era ziua de lungă la bucătărie, firește, atunci când comandantul nu trimitea după el să cânte cu trioul sau cu orchestra. Când se afla în prezenţa Duşmanilor, urechea sa fină de instrumentist surprindea orice frântură de conversaţie.

I-a povestit că amândoi îi datorau viaţa musafirului cu privire milostivă, unul dintre prietenii lui Tisch, un *goi* bun la suflet pe nume Schindler. Din păcate, nu se mai afla în lagăr, deoarece fabrica lui era departe. Vizitele lui Rascher, în schimb, erau dese şi trezeau nelinişstea, cu toate că medicul se ocupa de alt lagăr. Se fălea că însuşi Marele Porc, Himmler, *Reichführer*-ul SS, îl felicitase pentru experimentele sale infecte în care cufunda deţinuţi în apă rece. Era limpede:

— Fii cu mare băgare de seamă, vioara trebuie să fie fără cusur; eu sunt sigur că aşa o să şi fie. Sauckel e foarte interesat să iasă bine, e colecţionar de instrumente muzicale. Cine ştie câte o fi furat până acum! Cât despre vioara ta, nebunul a pus rămăşag cu Rascher pe-o ladă de vin de Bourgogne.

— Sigur ai înţeles bine?

— N-am reuşit să prind toate amănuntele. Ştii bine că nu ne lasă să ne apropiem prea mult de ei. Am auzit însă că, dacă termini vioara până la o dată stabilită de ei – pe care nu am reuşit s-o aflu – şi dacă are sunetul potrivit, doctorul va trebui să-i plătească Tiranului o ladă de vin de Bourgogne.

A tăcut preţ de câteva clipe, după care a urmat şovăitor, parcă în pofida voinţei sale:

— Necazul e că măcelarului de Rascher nu-i place deloc vinul. Lui i-e de ajuns berea.

— Ce vrei să spui cu asta?

Bronislaw nu ştia nimic sigur, dar cele auzite îi treziseră

deja bănuiala lui Daniel. S-a văzut nevoit să-i smulgă cuvintele cu cleştele unei stăruinţe pline de disperare. Doctorul măcelar nu poftea lucruri, ci persoane, trupuri din carne şi oase. O arătase deja. Se temea că gajul lui, în rămăşag, era chiar lutierul. O ladă de vin în schimbul lui Daniel, care urma să fie mutat în lagărul unde „lucra” acum Rascher.

Judecând lucrurile la rece, din punctul de vedere al Porcilor era un preţ destul de mare pentru un *Untermensch,* un subom.

VI

„Pustie fără margini e durerea: nu mai ştie
unde a-nceput sau dac-a fost
o vreme-n care să nu fie.”

Emily Dickinson

Înscris adresat lui Himmler despre felul în care sunt folosiţi dinţii de aur de la deţinuţii morţi - 1942

Biroul Central de Administraţie şi Finanţe
Numărul de registru 892/42 secr.

Către *Reichführer*-ul SS
Reichführer!

Lucrările dentare din aur ale deţinuţilor decedaţi vor fi trimise la Direcţia Sanitară, după cum aţi ordonat. Se vor folosi la operaţiile dentare ale oamenilor noştri.

SS-Oberführer Blaschke dispune deja de o cantitate de 50 de kilograme de aur, adică de efectivul în metal nobil necesar pentru următorii cinci ani.

Vă solicit permisiunea de a depozita în Banca Reichului, de acum înainte şi după primirea autorizaţiei, lucrările dentare de aur provenite din lagăre.

Heil Hitler!
FRANK
SS-Brigadenführer şi General-maior al Waffen-SS

Fragment din declaraţia de la procesul I. G. Farben,

Nürnberg

Tratamentele la care kapo îi supuneau pe deţinuţi erau cumplite, inumane. Walther Dürrfeld sau inginerul Faust m-au informat că unii prizonieri erau împuşcaţi şi ucişi pe când încercau să fugă.

Ştiam că prizonierii nu primesc niciun fel de plată pentru munca lor. În anul 1943, I. G. Farben a introdus un sistem de răsplată, pentru a le oferi deţinuţilor posibilitatea de a-şi procura mâncare de la cantină şi pentru a spori productivitatea.

Suma totală care s-a plătit către deţinuţi în doi ani şi jumătate se ridică la 20 de milioane de mărci şi ne-a fost pusă la dispoziţie de SS.

Daniel a tăcut pentru câteva clipe, împietrit. Se străduia să priceapă sensul cuvintelor pe care cu greu le smulsese din gura muzicianului. A înghiţit în sec, dureros, ca un bolnav silit să dea pe gât o doctorie amară. Ţipă:

— N-o să mă ia în viaţă!

Glasul lui i-a făcut pe deţinuţi să-şi întoarcă privirile, înainte să apuce să mai scoată un ţipăt şi să se trezească îmbrâncit de un *kapo,* Bronislaw i-a pus mâna pe gură şi l-a strâns în braţe. Daniel şi-a cufundat faţa în pânza roasă a hainei de deţinut. Avusese atât de multe de îndurat în ultimele luni, încât Bronislaw credea că numai un urlet, un răcnet sălbatic l-ar fi ajutat să se potolească. Însă nu putea fi slobozit; mai bine îşi ostoia amarul între braţe prietene, la adăpost de priviri dispreţuitoare.

După câteva clipe, care li s-au părut lungi amândurora, Daniel s-a desprins cu greu din strânsoare, cu ochii uscaţi. Prietenul său i-a vorbit cu blândeţe, în timp ce se plimbau, ca să se liniştească:

— Oricum, n-o să ajungi acolo, ascultă-mă pe mine. În fabrici e nevoie de oameni. Lucrurile încep să le meargă prost mizerabililor ăstora, asasini. O să scapi, ştii bine. Am auzit cum lucrezi, mi-a spus violonistul din vechea mea orchestră. Ţi-a fost client.

Bronislaw vorbea cu convingere. Lui Daniel i s-a mai risipit teama; voia să-l creadă, nu-i rămânea altă scăpare.

— Vioara asta a ta o să aibă cel mai frumos sunet care se poate închipui. Iar eu am să cânt la ea. Trebuie, sunt sigur că o să reuşim!

Vocea prietenului îl vindeca de groază, ca un balsam turnat pe o rană deschisă. Acum, că se mai înseninase, au continuat discuţia aproape cu detaşare. Dificultatea nu consta în lucrul propriu-zis; de asta nu se temea defel. Amândoi au căzut de acord că necazul e *că nu ştiu care era sorocul.*

Însă asta nimeni nu putea şi nu voia să le spună. Muzicianul n-avea cum întreba sau dovedi – şi, mai ales, nu

putea lăsa să se înţeleagă – că aflase de rămăşagul cel josnic. Urmările puteau fi cumplite, iar el recunoştea că nu se simţea atât de curajos.

În schimb, era aproape sigur de un lucru – pe cât de sigur puteai fi de ceva. Câtă vreme vioara nu era terminată, Daniel avea să rămână în *Dreiflüsselager.* N-o să fie mutat nici la Auschwitz, nici la Plaszow. O să fie lăsat să-şi vadă de meseria lui, în fiecare dimineaţă. Mulţi nu se puteau bizui nici măcar pe-atât – oricât de puţin ar fi putut să pară. Au hotărât să nu sufle nimănui o vorbă despre asta, nici celorlalţi muzicieni şi nici măcar mecanicului, care era prieten credincios, dar cam slobod la gură. Bronislaw l-a sfătuit să nu se grăbească, oricât de greu i-ar fi venit. Mai grav era dacă se rănea la mâini sau strica instrumentul. Un singur defect să fi împiedicat vioara să sune cum trebuie, şi totul era pierdut. El avea convingerea că, dacă totul mergea aşa cum sperau, comandantul nu avea să se învoiască în ruptul capului să-l dea pe Daniel pe mâinile doctorului. Rămâneau atâtea alte lagăre, atâtea alte victime. Şi-apoi, el era stăpân peste lagărul său.

Avea un grad în plus faţă de Rascher – a continuat muzicianul – îşi dăduse seama după cum se salutau, şi-l deranja dacă cineva se amesteca în chestiuni ce ţineau de autoritatea sa. Apoi, mai era ceva, un lucru care l-a convins pe Daniel: doctorul nu se pricepea defel la viori. Nu acelaşi lucru se putea spune despre Sauckel, care era îndeajuns de viclean cât să pună un soroc care să nu dea de bănuit şi, în acelaşi timp, să îşi asigure o ladă cu sticle de vin de Bourgogne. De asta putea fi sigur!

— Tu cum faci să exersezi?

— Păi, nu prea reuşesc. Muncesc toată ziua la bucătărie: uită-te ce mâini am! Dar, măcar stăm la căldură. De vară mi-e mie frică.

Cu toate acestea, după ce sfârşeau masa de seară, profitau de răstimpul care le rămânea înainte să fie închişi în barăci ca să exerseze cu ceilalţi doi tovarăşi. Era mai nimic, dar „facem eforturi să ne menţinem degetele în

formă”, după care s-a grăbit să încheie, „azi ne rămâne doar o jumătate de ceas, trebuie să plec”. A plecat cu părere de rău, iar Daniel l-a urmărit cum se îndepărta cu pas domol, şovăielnic. L-a însoţit cu o privire plină de recunoştinţă până când Bronislaw a intrat în baracă. Ce bine îl înţelesese şi cum îl îmbărbătase!

Au avut timp să stea de vorbă şi să sucească problema pe toate feţele. Cu venirea primăverii, după-amiezile erau mai lungi, iar deţinuţii nu mai intrau în barăci înainte de ora nouă. După discuţia avută cu Bronislaw, Daniel s-a simţit mai liniştit şi a adormit plin de speranţe, hotărât să termine vioara. De aceea, nici nu s-a speriat când, după vreo două sau poate trei zile, un *kapo* pe care nu îl cunoştea s-a înfăţişat la el în atelier. Şi-a închipuit că venise să-l ducă acasă la comandant. Pe când lăsa uneltele din mână, era aproape hotărât să-l întrebe cât mai avea ca să termine vioara. Socotea că o să pună întrebarea în aşa fel încât să nu-i dea nimic de bănuit, ca şi cum l-ar fi întrebat în ce zi îi trebuia un instrument pentru un concert anume. În schimb, nici vorbă de aşa ceva:

— Hai, mişcă, mergi la atelierul de croitorie – i-a poruncit. Cum el nu se clintea, a insistat:

— *Schnell, schnell*[25]*!* – şi-a însoţit cuvintele cu un brânci.

L-a urmat cu inima pustie. Îi răpeau din ceasurile pe care le putea închina meşteşugului său. În felul acesta, n-avea să termine vioara la timp. Ce să caute el la atelierul de croitorie? Nu ştia nici să calce, nici să coasă: singurul lucru la care se putea gândi era că avea să spele hainele celor morţi: întotdeauna erau refolosite.

De luni de zile nu mai privise de aproape o femeie bine făcută, arătoasă. Prin urmare, l-a zăpăcit trupul femeii în uniformă SS care supraveghea, cu un baston zdravăn în mână, grupul de femei şi copii palizi şi slabi ce alegeau şi călcau un munte de haine, deja spălate. A băgat imediat de seamă că printre ele se aflau şi haine mai mici: de la puţinii

[25] Repede, repede (germ.). *(n. trad.)*

micuţi care supravieţuiseră în lagărul de copii, înainte de triaj. În alt morman, adunaseră rochiile prea zdrenţuite, care nu se mai puteau cârpi, şi din care probabil aveau să facă pastă de hârtie. Daniel ştia că totul se putea refolosi. Deţinuţilor din grupul celor declaraţi „sănătoşi” nu le-au examinat gura. În schimb, bolnavii fuseseră văzuţi de un dentist, care avea pe o masă o pensulă şi o cutie cu vopsea. După ce a trecut ziua „Curăţeniei”, au aflat că dâra de vopsea pe trupul gol îi însemna pe cei cu dinţi de aur.

Aşadar, îl chemaseră să spele haine. Împreună cu alţi trei deţinuţi, au fost duşi în faţa unui croitor scund şi priceput, care le-a luat măsurile şi i-a pus să îmbrace nişte haine care păreau destul de noi. Apoi, i-a spus paznicului că a doua zi putea veni din nou, să le încerce şi să le ia. N-a priceput nimic din toate acestea, deşi aveau nevoie de haine. Ale lor erau aşa de vechi şi de subţiate încât abia dacă-i apăraseră de ger iarna trecută: pneumoniile făcuseră prăpăd printre deţinuţi. Totuşi, nu reuşea să înţeleagă de ce le ofereau nişte haine de Doamne-ajută. După ce au plecat de la croitor, au reuşit să schimbe câteva vorbe între ei, dar nici aşa nu s-au dumerit. Unul dintre ei a bănuit că aveau să fie transferaţi în alt lagăr, mai friguros, înspre nord. Simţise că haina era groasă, bine căptuşită. Însă teoria era cu totul absurdă. De când îi interesa pe Porci sănătatea deţinuţilor?

A renunţat să se mai gândească la asta şi, împreună cu unul dintre tâmplari, care fusese şi el chemat la atelierul de croitorie, s-a întors la lucru, fără să-şi mai bată capul.

În ziua următoare, i-au pus să se încalţe cu pantofi şi să îmbrace costumele noi. Apoi a venit un *Unterstumführer,* cel mai de temut din pricina cruzimii sale, însoţit de o femeie în uniformă SS. Au dat buzna în atelier dis-de-dimineaţă, când nici nu se crăpase bine de ziuă. Au urmat câteva schimbări neînsemnate, după care cei doi deţinuţi, îmbrăcaţi în haine noi, au fost avertizaţi să se supună fără să pună întrebări. Una dintre porunci, în schimb, s-a dovedit a fi foarte greu de urmat. După ce au fost dichisiţi

şi pudraţi, trebuia să facă să pară că muncesc în libertate:

— Acum, zâmbiţi! – le-a zis femeia. Dacă nu, viermii vă mănâncă!

Aşa ameninţau cu moartea. Prin urmare, nu se înşelaseră: făceau fotografii pentru propagandă. Filmaseră chiar un documentar, o minciună sfruntată de la cap la coadă, în care fluturau devize precum „Internii din lagăre muncesc cu drag” sau „Pentru fiecare, munca ce-i place”. Daniel a simţit cum îl năpădeşte un val de furie; obrajii îi ardeau sub stratul subţire de pudră. Femeia SS a surâs şi-a învârtit bastonul: înainte ca acesta să se abată asupra lor, cei doi deţinuţi au zâmbit – dacă se putea numi aşa rânjetul acela, cu privirea bulbucată de frică. Femeia le-a făcut mai multe fotografii şi-au fost scutiţi de bătaie în schimbul unui surâs amar.

— Gata, dezbrăcarea! – femeia-fotograf şi ofiţerul râdeau în hohote, arătând cu degetul spre trupurile lor slăbite.

Au îmbrăcat din nou hainele cele vechi, în tăcere. Scăpaseră de pedeapsă, în schimb nu primiseră nimic care să le mai ţină de cald. Înfăşurat în zdrenţele dintotdeauna, cu saboţii grei în picioare, s-a întors la atelier. Îi era greu, mâinile îi tremurau din cauza nervilor şi a umilinţei îndurate, a zâmbetului oferit duşmanului. Era tânăr şi nu-şi pierduse instinctul de supravieţuire, dar nu ştia cât mai putea rezista muncii în asemenea condiţii. De aceea, a fost foarte surprins când paznicul s-a apropiat de el şi i-a oferit ce-i mai rămăsese din paharul de bere! Cei doi erau şi duşmanii lui şi, probabil, farsa cu fotografiile îl întărâtase. Daniel a băut cu lăcomie şi i-a mulţumit. Şi-a încleştat mâinile una de alta de vreo două, trei ori şi, în cele din urmă, a reuşit să-şi stăpânească tremuratul.

Gândul i-a fugit înapoi la vioară. În ultimele zile, meşterise spatele şi eclisele. Acum, a luat un ciocănel şi s-a apucat să lovească uşor penele care o ţineau prinsă în formă. Avusese grijă să pună doar două picături de clei, aşa că în scurt timp a reuşit să-l desprindă. A fost răsplata lui pentru clipele îngrozitoare de mai devreme. Când a luat în

mâini forma aceea perfectă, a respirat adânc, pe deplin mulţumit, încă nu făcuse probe; dimensiunile exterioare erau exacte, cele dintotdeauna, pe care le ştia pe dinafară. Le-a verificat din nou: lungimea de 355 de milimetri, sânii (cum obişnuia să-i numească) de 165, talia de 115 şi coapsele de 205. Nu s-a putut stăpâni să nu dezmierde instrumentul cel iubit, vioara care – cine ştie? – avea să-i salveze viaţa, dacă isprăvea ce mai rămăsese de făcut: ornamentele, gâtul, capul şi inima viorii... Mai erau atâtea! Înainte să asambleze tot instrumentul, trebuia să aleagă cu mare băgare de seamă vernisul.

Până la momentul acela, însă, mai avea mult. Aproape că l-a cuprins o părere de rău când a auzit sirena. Nu mai avea timp să meşterească la contraeclise şi nici să se apuce de şlefuit. Nu putea pierde masa de seară şi nici atrage atenţia asupra sa. Poate că vreun tovarăş de lagăr îl invidia pentru cele două înghiţituri de bere! S-a îmbărbătat singur, gândindu-se la prietenii săi, la Freund, la Bronislaw, care trebuie să-şi fi petrecut toată dimineaţa mărunţind la napi şi curăţând oale, cu mâinile lui de aur care se pricepeau să dezmierde coardele şi care într-o bună zi aveau să cuprindă gâtul viorii la care meşterea el în lagăr. Gândul lui trebuia să zboare la artist şi nu la comandant, care nu merita vioara. Tot cugetând la acestea, i s-a părut că fiertura era mai gustoasă decât de obicei şi-a înghiţit liniştit batjocura tovarăşilor pe seama feţei sale pudrate. Uitase de asta! Avea destul timp să se spele după-amiază, azi îi venea rândul la duşuri. Acum, îşi vedea de blidul lui. Ca de obicei la ceasurile amiezii, l-a năpădit amintirea mâncărurilor pe care le gătea mama sa. Cu trecerea timpului, chipul ei ajunsese să se suprapună peste acela mai şters al Evei. Mama şi fetiţa sa, Regina. Uneori, mirosul îi îngăduia să ghicească încă de pe scări ce se gătise la prânz: supa groasă de tăiţei sau pastele cu nucă pisată, toate rânduite pe masa frumos aranjată, şi la o parte, „tava cu

brânzeturi”[26], de câte ori la masă se servea carne. Desigur, toate acestea se petreceau înainte de ghetou. Acum, în schimb, primeau doar napi sau supă de napi şi cu asta, basta!

A simţit pe umeri apăsarea unei mâini prietene: profesorul, care acum lucra la brutărie, i-a întins pe furiş o felie groasă de pâine pe care izbutise s-o şterpelească. Era primejdios, putea fi ucis sau biciuit pentru asta, dar uneori se mai aventura, şi-apoi împărţea cinstit pâinea printre tovarăşii de baracă, nevrând să stârnească supărări. Nu-şi mai amintea în ce zi fusese rândul lui! În mizeria în care-şi duceau viaţa, aceste conspiraţii neînsemnate erau ca un foc mocnit ce-l încălzea pe dinăuntru. Profesorul era norocos că lucra la cuptorul de pâine, dar o merita, fiindcă nu-şi uita prietenii.

Ceva mai întremat după pâinea de secară, s-a aşezat în rând cu alţi deţinuţi care, încolonaţi şi bine păziţi, se îndreptau spre fabrică. Au observat cu toţii sosirea unui camion, cu încărcătura sa de oropsiţi ai soartei. Unul dintre deţinuţi a întors capul, să vadă mai bine, însă o lovitură cu pumnul l-a făcut să se clatine şi a grăbit pasul, ca să nu mai primească altul. „Să nu iasă din rând, se rugă. Dacă iese, îl omoară ca pe Dénes în urmă cu câteva zile, fără motiv!”

I se părea că a prins rădăcini în lagăr, că se afla acolo de-o veşnicie. Totuşi, îşi amintea de parc-ar fi fost ieri: nedumerirea lor uluită, ofiţerii strigându-le *Raus!*[27], îmbrânciturile, ritualul umilitor. Orele nesfârşite în care erau siliţi să se alinieze, drepţi, în picioare, dezbrăcaţi, pe un frig cumplit, aşteptând să le sosească rândul la ceremonia perversă: bărbieritul, cu care se îndeletniceau nişte deţinuţi obişnuiţi – temuţii deţinuţi cu triunghiuri verzi. Îi răzuiau cu lama pe faţă şi pe corp fără urmă de jenă. Tatuajul, pe care nimic nu-l mai putea înlătura, capetele tunse chilug, stropirea cu dezinfectant – ca pe

[26] Pentru a respecta preceptul separării cărnurilor de lactate: „Să nu fierbi un ied în laptele mamei lui.” (Exodul 23:19). *(n. aut.)*
[27] Afară! (germ.)

legume – duşurile şi groaza că din ele putea ţâşni gazul, şi nu apa aceea îngrozitor de rece, altfel inofensivă, dacă nu erau siliţi să stea prea mult sub ea. Câteodată, soldaţii din lagăr se amuzau, ţinându-i acolo până ce începeau să tremure ca varga şi le clănţăneau dinţii. Loviturile care plouau cu nemiluita dacă nu executau de îndată ordinul, dacă mergeau prea încet, strigătele şi plânsetele oamenilor cărora le erau smulşi din braţe nevasta, copiii. Privirea sfidătoare a ţiganului care a trecut în cealaltă coloană, alături de băieţelul şi de bătrânul său tată, luând drumul spre moarte.

În timp ce mergea fără oprire, de teamă să nu fie lovit, în urechi i-au răsunat din nou jignirile care-l întâmpinaseră la coborârea din camionul ticsit. Toţi deţinuţii nou-sosiţi fuseseră primiţi în acelaşi fel. Cea mai neînsemnată şi repetată dintre insulte era *bledehunde,* câine blestemat! La fel ca-n prima zi, s-a gândit că nimic nu explica atâta suferinţă, acest *Yom Kippur* – zi de post şi de ispăşire – fără sfârşit, care se abătuse cu furie asupra lor, a tuturor.

De câteva ceasuri bune se gândea la vioara lui, şi de zile întregi îşi cumpănea şansele de a scăpa cu viaţă. La „curăţenia de primăvară”, s-a temut prea mult pentru propria viaţă ca să mai simtă milă faţă de cei osândiţi. Acum, că auzea de departe cum se răsteau soldaţii la nouveniţi, s-a minunat că sufletul nu-i era sterp, că în inimă i se înfiripa un sentiment de milostenie faţă de alţii, precum răsare un firicel de iarbă din pământ roditor. Rânjetul din acea dimineaţă, batjocura, lunile nesfârşite de frig şi foame, vânătăile căpătate de pe urma loviturilor, ameninţările, strădania de a nu se mai mira de nimic, de a-şi înăbuşi ţipetele de durere când era bătut, de a nu-şi lăsa gândul să rătăcească dincolo de ceea ce era viitorul apropiat, toate acestea nu l-au răpus: inima îi era vie. A băgat atunci de seamă că şi pe deţinutul care stătea în rând cu el îl încercau aceleaşi sentimente. Era cel care primise lovitura de pumn brutală, un flăcău, prizonier politic. I-a strâns mâna în tăcere, împărtăşind cu ei mândria

tainică şi sfioasă de a nu se fi preschimbat în suboameni. Călăii lor erau adevăraţii suboameni.

Ba chiar a avut curajul să-l îmbărbăteze, acum că paznicul se dusese mai în faţă: „Te-a lovit rău?” „Pot îndura durerea.” S-a gândit că băiatul fusese prea izolat, şi i-a petrecut mâna pe după umeri. În lagăr se afla totul, în cele din urmă: băiatul fusese despărţit de ai lui, nu avea voie să primească pachete şi nu putea lua legătura cu nimeni, deşi nu era evreu sau ţigan. Primise o pedeapsă suplimentară, căreia Porcii îi spuneau pe ascuns, deşi nu mai era secret, „decret de beznă şi de ceaţă”. Un nume care dovedea perversitatea imaginaţiei lor, cuvinte frumoase pentru o metodă infamă, care-i cufunda pe prizonieri într-o desăvârşită nesiguranţă. Nici părinţii băiatului nu primiseră veşti de la el, din lagăr...

Mai rămăsese în cineva măcar o fărâmă de conştiinţă? Nu, mai degrabă nu voiau să piardă mâna de lucru ieftină, care le aducea câştiguri frumuşele. Directorii acelei sucursale izolate a fabricii I.G. Farben i-au înştiinţat prin megafon că aveau să primească un sfert de ceas de odihnă, într-o ordine care urma să fie stabilită. Apoi, le-au împărţit o sumă de bani, pe care să o cheltuiască pe mâncare, la cantină. Un soi de murmur a început să crească în hală, rostogolindu-se ca valurile unei mări învolburate, o rumoare surdă pe care strigătele paznicilor n-au izbutit să o acopere:

— *Schweight! Still!*[28]

În cele din urmă, ţăcănitul maşinilor a acoperit murmurul vocilor. Tovarăşul lui Daniel, deţinutul cel tânăr, plângea peste piese. Când, în sfârşit, le-a sosit rândul la cantină, nu prea mai aveau ce alege. Uitând de orice lege care nu era a foamei, au înfulecat un cârnat şi, uscaţi de sete, au băut cu lăcomie câte un pahar cu lapte, sorbind zgomotos, ca doi copii la sânul mamei, după care s-au lins pe buze. Înghiţind ultima picătură, Daniel s-a gândit că nu putea irosi nicio

[28] Linişte! Stai pe loc! (germ.)

fărâmă de mâncare, căci trebuia să-şi păstreze puterile şi să termine vioara.

VII

„O, Iahve, cândva, noaptea nu-mi era mâhnire
nici eu pe drum străin zvârlit, fără de ştire.”

Josep Carner, *Prorocul*

Violonistul a atacat singur tema lentă şi ritmată a melodiei, plimbând arcuşul cu mişcări pline de siguranţă. În curând, i s-a alăturat acompaniamentul, foarte simplu, al violoncelului. Cumpănise îndelung ce piesă să aleagă şi, până la urmă, s-a oprit la *Variaţiunile* lui Hubert Léonard[29] pe tema *La Follia* de Arcangelo Corelli[30]. Le ştia cu ochii închişi, însă de data aceasta a combinat vioara cu basul, în loc de pian sau de clavecin. Se potriveau de minune. Se oprise, inspirat, la o piesă care reliefa strălucit vioara, fără acrobaţii riscante. Curând, melodia a căpătat un ritm dănţuit, sprinţar. A urma un fragment scurt, în care vioara şi basul se împleteau, iar trilurile alunecau curgător şi graţios; o frumuseţe care i-a cucerit pe cei din sală, amuţiţi de uimire.

Basul nu s-a mai auzit; sonata se încheia cu un solo de vioară, la care arcuşul a pus punct final într-o zvâcnire sigură, plină. Violonistul închisese ochii şi a rămas aşa, chiar şi după ce ultimele vibraţii ale coardelor se stinseseră. Acum – l-a fulgerat un gând – urmează ropotul de aplauze, care îl însoţise mereu de la doisprezece ani, când a susţinut primul său concert. Acum, avea douăzeci şi şase.

Când a deschis ochii şi-a revenit la realitate, a fost surprins să audă numai câteva aplauze. Comandantul a bătut din palme de vreo două ori, iar cei doi muzicieni au făcut o plecăciune dinaintea Porcului.

— Aţi cântat bine – iar el a răsuflat uşurat, auzind aceste cuvinte. Vioara sună cum trebuie.

A simţit că i se luase o greutate de pe suflet; vioara nu avusese timp să stea la uscat atât cât ar fi trebuit. Comandantul a aruncat o privire către Rascher şi a rânjit ironic, cu mulţumire:

— Voi doi şi lutierul – de data aceasta, nu i-a mai spus

[29] Hubert Léonard (1819–1890), renumit violonist belgian. *(n. trad.)*

[30] Arcangelo Corelli (1653–1713), renumit compozitor şi violonist italian. *(n. trad.)*

tâmplar – n-o să lucraţi în cariera de piatră, deocamdată.

Apoi, s-a întors către cei şase musafiri:

— Domnii mei, muzicienii merită o răsplată.

Spunând acestea, s-a răsucit către aghiotant, care i-a întins o monedă. Iar acum, o să mi-o dea mie – i-a trecut prin minte lui Bronislaw, dar se înşela. Ofiţerul a azvârlit banul în cutia violoncelului, care rămăsese deschisă, aşa cum face lumea cu cerşetorii muzicanţi. Musafirii, printre care se afla şi o femeie în uniformă SS, i-au urmat pilda. Violoncelistul s-a aplecat să culeagă iute monedele cu îndelung detestata efigie. Pe chip i se citea limpede gândul la mâncarea pe care şi-o putea procura cu bănuţii aceia. Dar nu, el n-o să se plece decât dacă are să fie silit, nu după ce-a interpretat cu atâta suflet pentru viaţa lui Daniel, nu după ce a cântat cum probabil cântase şi Corelli odinioară. Cu privirea împăienjenită de furie, a strigat în gând, n-am să mă plec! şi-a apăsat degetele pe gâtul instrumentului nepreţuit, pentru câteva clipe, eu sunt rege!

— Ce faci? Dă-mi vioara!

Cu câtă putere o strângea! Cu obrajii ca para focului, mistuit pe dinlăuntru de furie, s-a silit să lase vioara iubită în mâinile Porcului. Acesta le-o arăta musafirilor, fălindu-se cu ea ca şi cum el însuşi ar fi fost meşterul. Atunci, a băgat de seamă că unul dintre invitaţi nu azvârlise nicio monedă în cutie, ci îl privea copleşit de admiraţie. Chipul acela nu-i era străin. A recunoscut uniforma *Wermacht*-ului şi a socotit că era un muzician cunoscut care acum fusese mobilizat. Musafirul s-a îndreptat spre el şi, în văzul tuturor, i-a pus o bancnotă în mână.

— Acum, plecaţi! *Raus!*

Sauckel a răcnit la ei porunca, după care le-a întors spatele. Desigur, era nerăbdător să se năpustească asupra bucatelor acoperite sub capacele strălucitoare, pe masa împodobită cu flori şi şervete albe – ca şi cum lagărul, războiul n-ar fi existat – risipite printre sticlele cu vin rubiniu şi cupele care aşteptau să fie umplute cu şampanie răcoroasă. Tovarăşul său cu violoncelul şi el, despuiat de

vioară, au ieşit. Trebuia să-şi schimbe hainele de concert, cum li se poruncise să facă de fiecare dată. Bronislaw i-a spus violoncelistului:

— O să împărţim totul între noi trei – şi a desfăcut bancnota, să vadă ce era. În interior, un petec de hârtie, împăturit. Şi cuvintele uimitoare, de necrezut, parcă încondeiate cu aur, pe care le-a tăinuit de tovarăşul său şi de toţi ceilalţi, înghiţind biletul: „O să te scot de-aici.”

* * *

Violonistul şi-a încheiat execuţia cu două mişcări sigure din arcuş, curate şi delicate. Piesa nu mai fusese inclusă în repertoriu de foarte multă vreme; cu toate acestea, melodia izvorâse din vioară sigură, tulburătoare, neşovăitoare, în acorduri perfecte – el însuşi îşi dădea bine seama de asta.

Măsurile finale le-a interpretat cu ochii închişi, n-avea nevoie de partitură ca să încheie. A urmat o clipă de aşteptare, în tăcerea scurtă care s-a aşternut după ce ultimele vibraţii ale aerului se stinseseră. Gândul i s-a abătut de la muzică şi s-a trezit întrebându-se cu îndoială dacă interpretarea l-ar fi mulţumit pe comandant, dacă le-ar fi salvat viaţa, lui şi lui Daniel. Ropotul de aplauze l-a smuls din închipuirea plină de amărăciune. Doamne, ce i se întâmplase? Lângă el se afla pianistul, nu violoncelistul. Împreună, s-au apropiat de marginea scenei şi au făcut o plecăciune adâncă în faţa publicului, sub o ploaie de flori. Aplauzele nu mai conteneau, spectatorii se ridicau în picioare. Pianistul l-a îndemnat atunci să facă un pas înainte, doar el, Bronislaw. O copiliţă frumoasă foc le-a întins fiecăruia câte un trandafir de un roşu aprins, a făcut o reverenţă graţioasă, după care i-a pus în braţe şi un buchet de orhidee.

Totul părea ca-n vis, deşi el se mişca sigur pe sine, zâmbea, făcea tot ce se aştepta din partea unui virtuoz. A acordat autografe, iscălind la rugămintea unor melomani

câteva exemplare din programul concertului. A făcut faţă cu bine şi *smörgåsbord*-ului[31], care a urmat imediat după concert, şi abia apoi s-a putut întoarce acasă, la odihnă. Totuşi, n-a vrut să se retragă de îndată la culcare. Era sigur că avea să-l viziteze vechiul coşmar.

— Mai zăbovesc să citesc câteva rânduri – i-a spus lui Ingrid, iar ea a înţeles imediat.

Temperatura din încăpere era plăcută. Totuşi, Ingrid făcuse focul în şemineu, aşa că s-a aşezat dinaintea lui, cum îi plăcea. Şi-a turnat un pahar de vin alb şi rece, nu foarte tare. A închis ochii pentru câteva clipe, înainte să răsfoiască o carte care-l interesa şi de care se apucase zilele astea. Spera să-i abată gândul de la amintiri, însă acestea erau îndărătnice şi, în fond, vina era a lui. N-ar fi trebuit să aleagă pentru acea după-amiază tocmai *Follia* lui Corelli, piesa pe care de ani de zile se ferea s-o interpreteze şi care, într-o clipită, îl purtase înapoi în lagăr, ca într-o nălucire. Acum, în tihna casei sale, după ani şi ani de relativă pace, acum, că părul îi era în întregime nins, îşi putea aminti fără să se cutremure.

Ce se întâmplase, oare, cu tovarăşii săi de suferinţă? În trecut, refuzase să vorbească despre vremurile acelea. Nici nu-şi mai amintea feţele multora dintre ei. În schimb, vedea aievea chipul lui Daniel, acel lutier desăvârşit, ca şi când l-ar fi avut dinainte, luminat de flăcările din vatră, cu privirea aceea pe care foamea nu reuşise s-o stingă şi în care i se oglindea întreg sufletul: curajul, frica, mânia, disperarea când aflase că viaţa îi fusese jucată pe-o ladă cu vin franţuzesc. Îi revedea mâinile osoase, cu dosul palmelor crăpate, mâini pricepute, însemnate de tatuajul acela sinistru, de neînlăturat, pe care-l avea şi el. Mâinile pe care le fluturase în semn de rămas-bun, când muzicianul cel binecuvântat de soartă a părăsit lagărul, împreună cu un prizonier destul de în vârstă şi opt femei suferinde: contribuţia *Dreiflüsselager*-ului la lista de cumpărături. Îi

[31] Bufet suedez (sued.). *(n. trad.)*

primise contele Bernadotte[32], ca pe mulţi alţi prizonieri din lagărele morţii, în schimbul unor camioane. Avea convingerea că numele său apăruse pe listă graţie intervenţiei ofiţerului *Wermacht*-ului, cel care-i dăduse bancnota. Doamne, ce călătorie a fost aceea… Anevoioasă, nesfârşită, peste câmpuri devastate, dar însoţită de flacăra vie a speranţei. Un fel de bucurie sălbatică şi, în acelaşi timp, tristeţe, un sentiment de vinovăţie lipsită de păcat faţă de toţi aceia rămaşi printre Porci, faţă de tovarăşii săi de trio şi, mai presus de toţi, faţă de Daniel.

Se vede treaba că azi n-avea rost să se chinuie să citească. A încercat să-şi pună muzică, lăsând-o să cânte în surdină, dar nici la asta nu putea fi atent. A doua zi, avea cu ce să-şi ocupe gândurile: după-amiază, mergeau la cabana din apropierea lacului împrejmuit de mesteceni, pe care se plimbau raţe şi lebede. N-a mai vrut să părăsească Suedia, ţara care-l primise. Niciodată. Robia îl însemnase pe vecie: un soi de frică bolnăvicioasă, de nesiguranţă, care îşi făceau simţită prezenţa doar printr-o teamă iraţională de călătoriile dincolo de graniţă. Curând, renunţase la turneele care-i trezeau coşmaruri. Rar, mai susţinea concerte în ţările învecinate, unde se simţea în siguranţă: Danemarca, Norvegia sau patria lui Sibelius[33]. De îndată ce actele au fost în regulă şi a obţinut naţionalitatea suedeză, i s-a oferit şi a acceptat o catedră la Conservator. Puţinele sale concerte erau foarte bine primite şi, în timp, violonişti din toată lumea s-au perindat pe la el ca să înveţe arta digitaţiei şi a cadenţei clasice.

Nu, s-a hotărât, n-o să mai cânt niciodată *Follia.* Era piesa pe care o interpretase, cu întreaga fiinţă, dinaintea tiranului, ca să încerce vioara făurită cu sudoarea frunţii de către prietenul său. Părea să se fi întâmplat mai ieri!

[32] Folke Bernadotte (1895–1948), nobil şi diplomat suedez, cunoscut pentru că a negociat eliberarea unui număr mare de deţinuţi din lagărele naziste. *(n. trad.)*

[33] Johan Julius Christian Sibelius (1865–1957), cunoscut compozitor finlandez. *(n. trad.)*

Niciunul dintre ei nu putea suferi gândul că instrumentul acela minunat încăpuse pe mâinile călăului, urziseră chiar planuri imposibil de pus în practică, prin care s-o înlocuiască. În ziua următoare serii în care cântase la vioară, nu mai ştia cum să-i aline lui Daniel chinurile frământării. Li se spusese doar că, „deocamdată”, aveau să lucreze în continuare acolo unde erau.

Nu auzise de pe buzele odioase nimic despre soarta care-l aştepta pe meşterul de viori. Se împlinise sorocul învoielii? Socoteau că da, însă nu ştiau nimic sigur; tocmai incertitudinea aceea îl rodea pe tovarăşul său. Două sau trei zile mai apoi, pe înserate, lutierul îi povestise că la amiază Sauckel trimisese după el la atelierul de tâmplărie. L-a povestit de-a fir a păr cum a ajuns la comandant şi cum acesta, fapt cu totul neobişnuit, l-a felicitat pentru frumuseţea viorii. Cum, pe când stătea drepţi în faţa lui, cu inima zvâcnindu-i de mânie, aşteptând să fie dat pe mâna lui Rascher, l-a auzit adăugând:

— Am hotărât să te răsplătesc, deşi ţi-ai făcut doar datoria de muncitor.

— Mulţumesc, domnule – cu câtă sforţare rosti acele două cuvinte! Însă nici atunci n-a auzit cuvintele îndelung aşteptate. Comandantul i-a poruncit aghiotantului:

— Du-l la bucătărie, să i se dea un blid cu mâncare. Şi repede, că fabrica nu stă în loc.

Dezamăgirea aproape că i-a tăiat pofta de mâncare. Dar, odată ajuns la bucătărie, a înghiţit cu lăcomie tocana pe care bucătăreasa comandantului i-o pusese dinainte. Toată după-amiaza, i-a spus lui Bronislaw, muncise fără să-şi poată alunga din minte gândul că tiranul se joacă cu el, bănuindu-l că ştie adevărul: anume, că aflase de rămăşag, că se vorbiseră între ei şi aşteptau să vadă ce urmează. În curând, violonistul avea să mai afle ceva.

La o zi după ce primise blidul de mâncare, la atelier s-a înfiinţat un *kapo,* trimis să-i ia pe Daniel şi pe un tâmplar mai tânăr:

— Voi doi, veniţi cu mine.

Au lăsat jos uneltele şi l-au urmat, dar cu greu puteau ţine pasul, căci mergea foarte repede. Ce-i păsa, el avea încălţări bune:

— *Schnell, schnell!*

S-a mai întors o dată să-i zorească:

— Mişcaţi odată, trântorilor! Suntem aşteptaţi acasă la *Sturmbannführer.* Aveţi de descărcat o camionetă.

Carevasăzică, s-a gândit lutierul, îi pare rău că m-a felicitat şi-acuma vrea să-i plătesc blidul de tocană. Mă trimite la descărcat, să-mi arate că n-am câştigat privilegii meşterind vioara. Nu era prima dată că avea de-a face cu asemenea întreruperi şi porunci. S-a mirat când l-a văzut pe Sauckel în faţa casei, cu câinele lângă el, la picioarele scării, sub pergola acum înflorită. Părea gata să conducă o operaţiune; curând, au priceput despre ce era vorba, sosiseră plante noi. S-au apropiat de camionetă şi, aşa cum li se poruncise, Daniel a coborât trei vase mari de lut cu trandafiri, unul după altul, cu genunchii îndoiţi sub povară. Nu era învăţat cu munca aceea şi, curând, s-a simţit peste măsură de ostenit. Al treilea drum în sus pe scări îl făcu să se clatine, din cauza ghiveciului şi a saboţilor grei de lemn. La coborâre, a simţit că-l cuprinde ameţeala, şi a stat în loc să tragă aer în piept. Aghiotantul l-a lovit cu bastonul peste dos, dar nu foarte tare:

— *Ja,* Markus.

Monstrul rânjea, aprobator:

— Nu-i lăsa să tândălească, n-au isprăvit.

Adunându-şi ultimele puteri rămase, s-a apucat să târască pe podeaua camionetei, cu gândul de a-l lua în spinare, un pachet destul de mare, care până atunci stătuse în spatele ghivecelor cu flori. Între timp, celălalt deţinut căra pe scări ultima plantă. Brusc, a lăsat pachetul şi s-a oprit. Desluşise nişte litere mari, stacojii, iar dinăuntru, răzbătea un clinchet stins de sticle: era o LADĂ CU VIN DE BOURGOGNE. O pâclă deasă i s-a aşternut peste ochi şi-a căzut la pământ.

* * *

— L-am învins!

— Tu, tu eşti cel care i-a învins.

N-au reuşit să se vadă până înspre seară; acum, aşezaţi pe un fel de bancă de piatră, cei doi se îmbrăţişau, râzând şi plângând, fără să se ruşineze. Nu Călăul câştigase rămăşagul, ci Daniel, cu preţul unei strădanii istovitoare, şi-a zis Bronislaw privindu-şi tovarăşul. Dacă stăteai să cumpăneşti bine lucrurile, toate celelalte amănunte, pe care violonistul le-a ascultat cu o atenţie plină de afecţiune, cu mâna petrecută peste umerii firavi ai lui Daniel, n-aveau niciun fel de importanţă. Când şi-a venit în simţiri, era vlăguit, părăsit de puteri. Îl stropiseră cu apă rece peste faţă. Pe când zăcea, întins pe jos, a auzit răsunând hohotele comandantului şi ale aghiotantului. După ce camioneta a fost golită, i-au îngăduit celuilalt deţinut să-l ajute să se ridice şi să-l însoţească la infirmerie, ca să i se cureţe o tăietură ce-i sângera pe frunte. S-a văzut silit să se sprijine de braţul tovarăşului.

— Aşa, du mârţoaga să-i pună ceva peste rană, să se întoarcă la muncă după-masă.

Dar vorbele batjocoritoare nu-l mai atingeau. Îi învinsese. Meşterise vioara, vioara lui, „Daniel Cracoviensis”, înainte să se împlinească sorocul. La infirmerie, lucrurile stăteau mai bine de când plecase Rascher. Se primiseră ordine să se îngrijească deţinuţii „care se pot vindeca”. Doctorul evreu de acolo se afla în subordinea medicului neamţ şi făcea pentru ei tot ce-i stătea în puteri. Pe când acesta îi dezinfecta şi-i curăţa rana, Daniel i-a şoptit:

— L-am învins! Nu mai e nevoie să iau cianura.

Medicul acela taciturn şi milos era singurul căruia îi împărtăşise secretul. Se învoise să-i dea capsula chiar în ziua în care lutierul terminase vioara, când Daniel se tăiase la o mână anume ca să fie trimis la infirmerie. Acum, i-a strâns mâna şi i-a strecurat o cutie cu vitamine: „Ai mare nevoie de ele.”

Aşadar, nu mai era nevoie să ia otrava. N-avea să sfârşească îngropat de viu într-un mormânt, unde frigul pătrunzător se întrecea cu răutatea unei priviri blestemate, ce iscodea trupurile zvârcolindu-se în ghearele agoniei.

* * *

— Probabil terminase vioara exact înainte să se împlinească sorocul – a lămurit muzicianul. Eu am avut liber de la bucătărie câteva dimineţi, mi se poruncise să-l ajut la atelier.

De fapt, nu-l ajutase cine ştie cât. Îi punea la îndemână uneltele, îl asista când încerca diferitele vernisuri şi pisa pulberea de aloe cu mojarul. Daniel îl încredinţa însă că-l umplea de curaj numai gândul că-l avea alături. La atelier, nu prea puteau vorbi despre altceva în afară de lucrul la vioară. Cum era de aşteptat, meşterul de viori a făcut aproape totul. Violonistul era doar ucenic, îi aşeza pensula cea fină în borcanul cu alcool, i-o ştergea cu o cârpă ori de câte ori era nevoie, punea apa la încălzit ca să cureţe cleiul: treburi mărunte, care-l umpleau de mulţumire.

Îşi amintea cum se mărginise la a încuviinţa alegerea lui Daniel de a nu folosi vernisul de ulei, grija cu care acesta adăugase ingredientele, pe care nici nu-l lăsase să le cântărească în balanţa miniaturală: aloe, sandarac, terebentină de Veneţia, colorant. Încălzise amestecul la foc mic şi apoi îl strecurase cu mare răbdare printr-o pânză foarte fină. Câte probe făcuse însă înainte, meşterind în acelaşi timp şi la vioară! Le erau martori bucăţile din lemn de brad şi de arţar pe care, după ce se uscau bine, le cercetau cu băgare de seamă, zgâriindu-le uşor. În cele din urmă, cu o pricepere care o întrecea de bună seamă pe a lui, meşterul de viori alesese fără şovăială amestecul potrivit, în pofida deosebirilor neînsemnate dintre ele; Bronislaw nu avea habar care erau măsurile exacte din fiecare. La sfârşit, îl ajutase să aşeze cele patru coarde şi încercase vioara, să o acordeze.

A aruncat o privire către prietenul său şi-a băgat de seamă că, în ciuda euforiei, părea mai ostenit decât în alte zile, „nu renunţa tocmai acum”. Avea nevoie de odihnă, se ghicea după cearcănele din jurul ochilor şi după paloarea feţei. Deşi erau ţinuţi sub pază strictă, o să încerce să şterpelească pentru el ceva resturi de la bucătărie. S-au despărţit mulţumiţi, iar el spera că, scăpat de povara sorocului şi de lanţurile de gheaţă ale lui Rascher, Daniel avea să se cufunde într-un somn adânc, neîntrerupt. Ceaţa se împrăştiase şi pe cerul nopţii strălucea, sfioasă, o stea.

VIII

„Întocmai de brumă la-nceperea toamnei
frunzele veştede cad.”
Vergiliu, *Eneida,* VI-309
(tălmăcită de George Coşbuc)

Flăcările se stinseseră şi rămăsese doar cenuşa. Nu-i plăcea cenuşa morţilor. A împrăştiat-o cu vătraiul printre tăciuni şi, cum Ingrid dormea, şi-a turnat un pahar de vin răcoros din valea Rinului. Totul fusese perfect: masa festivă, medalia de aur a oraşului. Observase şi absenţele: poate unul căzuse la pat, altul era invidios, s-a gândit atunci. Flori, toasturi, medalii... Toate, cenuşă. Mai puţin muzica.

Muzica fusese o adevărată surpriză. Ingrid şi prietenii nu-i dăduseră voie să ghicească. Se simţea şi acum emoţionat din adâncul inimii. Înainte de culcare, voia să se gândească în linişte la cele întâmplate. O să aibă timp să doarmă până mai târziu, învăluit în liniştea casei, întreruptă doar de-un ciripit de păsărele şi de foşnetul apelor lacului, ca o vioară cântând în surdină.

Ingrid îşi luase la revedere foarte devreme, după masa festivă:

— Te conduce fiica mea. Eu v-o iau înainte, ca să încălzesc casa.

S-a văzut înconjurat de mai mulţi prieteni, printre care şi directorul Operei. Pe după-amiază, l-au lăsat în pace, era obosit. Drumul în maşină, cu ochii închişi, l-a revigorat.

Când a deschis ochii, apele luceau ca o oglindă, casa era foarte luminată şi, la intrare, a fost întâmpinat cu aplauze de un grup restrâns de muzicieni. Erau doar câţiva. Se afla acolo un trio foarte faimos, Gerda, Virgili şi Climent: despre ultimul, îşi amintea că, în tinereţile lui, asistase ca student la unul dintre cursurile sale despre cadenţă şi improvizaţie. Se mai aflau acolo directoarea Conservatorului şi o femeie cu ochii limpezi, pe care n-o cunoştea, dar care îi aducea, vag, aminte de cineva. Nu l-au lăsat să aleagă: l-au silit să se aşeze aproape de şemineu, iar Ingrid şi Climent au luat loc alături de el. Ea şi-a apăsat degetul pe buze.

Şi a început. Îşi amintea totul, fiecare notă. O putea interpreta, de la primul la ultimul acord, chiar în clipa aceea. Puţini compozitori mai ştiau să facă vioara să cânte.

Acum, se gândise cu o noapte în urmă, nimeni nu se mai gândeşte la muzică, iar străvechea complicitate între muzicieni şi lutieri e dată uitării. Cei trei, însă, cântau cu adevărat, Dumnezeule! Prima parte a trecut pe nebănuite, atât era de surprins şi încântat de noutate. Însă când vioara a început acordurile celei de-a doua părţi, pe când asculta şi reţinea fără să vrea fiecare notă în parte, a început să se întrebe unde mai auzise, oare, aşa ceva... Nu, era ceva nou, o piesă a lui Climent în premieră. Brusc, şi-a dat seama, într-o străfulgerare: necunoscuta cânta la vioara făcută de Daniel, vioara din lagăr. Era sigur, nu avea nevoie să i se spună.

Fata – pentru el, orice femeie care nu era bătrână se chema fată – s-a apropiat, după ce minunata interpretare a trioului din *Mytilene* luase sfârşit.

— Priviţi vioara. Nu-i aşa c-o recunoaşteţi? Sunt Regina, fiica lui Daniei.

Regina a sărutat vioara, după care i-a aşezat-o între mâini şi l-a sărutat pe frunte, „Parcă vă cunosc de foarte multă vreme”. A cercetat instrumentul cu atenţie, l-a pipăit. Era limpede că vioara la care tocmai cântase fata era chiar vioara prietenului său. A ridicat sprâncenele:

— Fiica? El îmi vorbise despre o nepoată.

Ceilalţi prieteni rămăseseră la oarece distanţă de cei doi, şi-au observat că Ingrid îi conducea acum în birou.

— Eu am vrut să uit totul, i-a spus Reginei, dar n-am putut. Şi-a izbucnit întrebarea care-l frământase atât de des:

— Daniel a supravieţuit?

Amândoi vorbeau, fără a sta prea mult pe gânduri, nu în idiş – căci femeia nu învăţase niciodată limba – ci în poloneză. Lutierul scăpase cu viaţă din lagăr, i-a povestit cu blândeţe Regina, dar s-a stins destul de tânăr, când ea avea şaptesprezece ani. Era chiar fiica lui, deoarece, după ce-au ieşit din spital, el şi cu Eva o adoptaseră legal. Încă de pe vremea aceea începuse să cânte la vioară, a adăugat. Rudi, un muzician din familie, o iniţiase într-ale

muzicii de la cinci ani.

Era bucuros că acum, la bătrâneţe, a cunoscut-o pe fiica lui Daniel. Desigur, ea nu ieşise niciodată din Polonia, iar el refuzase să se întoarcă… Rupsese toate legăturile, puţinele pe care le mai avea, acelea pe care i le lăsase Holocaustul.

— Înţeleg, l-a întrerupt Regina în timp ce povestea, Eva n-a vrut să-mi vorbească niciodată despre vremurile acelea, îşi ocupa întotdeauna timpul cu câte ceva şi se cam întrecea cu băutura. Ea nu mi-a spus nimic, niciodată. La doisprezece ani am aflat de la tata că fusese sterilizată la Auschwitz, într-un mod barbar. Avea şi acum, din când în când, dureri de pântece. În schimb, lutierul îi povestise Reginei totul, neobosit, poate şi din cauza acelei amintiri, o rază de lumină într-o lume mizerabilă: reuşise să termine vioara.

Umbrele din trecut care însoţeau vocea fetei nu-l mai chinuiau. Daniel îi povestise că medicii nu înţelegeau cum reuşise să supravieţuiască, într-atât era de extenuat când ajunsese la spital, după eliberarea din lagăr. A zăcut acolo luni în şir, zbătându-se între viaţă şi moarte. Cei doi tovarăşi ai lui Bronislaw, în schimb, muriseră în prima iarnă după plecarea „transportului suedez”. Într-o bună zi, pe neaşteptate, a apărut o schimbare, şi cumpăna s-a înclinat spre viaţă. Îi povestise amănunţit Reginei vizita pe care i-o făcuse vechiul său prieten, mecanicul. Era ca şi cum ea însăşi ar fi fost acolo:

— A apărut la spital, s-a aşezat lângă patul tatălui meu şi i-a arătat triumfător vioara: „E a ta, i-a spus, am cumpărat-o pentru tine.”

Nu erau nicio coincidenţă, nicio manevră ilegală a lui Freund, care la scurt timp după aceea plecase în Statele Unite. Bunurile fostului comandant fuseseră scoase la mezat, iar el cumpărase vioara la licitaţie, curând după ce Porcul fusese judecat şi condamnat la ştreang. Rascher, călăul, îşi luase viaţa înainte să fie căutat şi spânzurat. Vioara aceea era a lui, Daniel îşi dădea bine seama. Era vioara din amintirea lui, precum era în ziua în care se

apucase să aleagă materialele, chinuit de groază şi ros de mizerie. Flămând, schilodit de lovituri, plin de furie şi mâhnire, o încredinţase pe Regina că, în adâncul inimii sale, păstrase mereu vie speranţa că vioara n-o să încapă pe mâna Călăului. Spera că cineva avea să i-o ia, într-o zi din ce în ce mai îndepărtată, iar vioara avea să trăiască mai departe, chiar după ce el avea să nu mai fie. Ştii, i-a spus Reginei, când Freund a apărut la spital cu ea în mână, mi-a răsunat din nou în minte întrebarea: „ocupaţia?”, „meşter de viori”.

Jăraticul se stinsese de tot, dar mai păstra ceva urme de căldură. Cine ştie dacă avea s-o revadă vreodată pe Regina? După turneul din Olanda, ea se întorcea în Polonia. Binecuvântată fie Regina! Mi l-a înapoiat pe Daniel şi mi-a redat liniştea. Suferise întotdeauna fiindcă îl părăsise în lagăr, neputincios... Mâna pe care o fluturase în semn de rămas-bun era o flacără care-l ardea în piept.

Mâine, are să interpreteze partitura pentru vioară în trioul din *Mytilerte.* Primise partitura în dar de la Climent. Putea cânta chiar acum, dacă voia, căci ştia bucata pe dinafară. La noapte, n-are să-l mai viziteze vechiul coşmar, care-l purta înapoi în lagărul *Trei Râuri.* Nu, Daniel, muzica nu îmblânzeşte fiarele, dar toate sunt cântec, la urma urmei...

Ampurdanul de Sus, februarie 1993

„Această carte micuţă vi se va imprima cu siguranţă în memorie. Din ea răzbat în mod vibrant atât oroarea unei neomenii inimaginabile, cât şi puterea incontestabilă a muzicii. N-o veţi uita niciodată.”

Tatiana de Rosnay, autoarea cărţii *Sarah’s Key*

„*Vioara de la Auschwitz* este o poveste deosebit de impresionantă, despre puterea transcendentă a artei şi în acelaşi timp despre trauma dezumanizantă a Holocaustului. Anglada scrie cu eleganţă şi rafinament, concizia expunerii contribuind la forţa emoţională a cărţii.”

John Boyne, autorul cărţii *Băiatul cu pijamale în dungi*

„Anglada oferă numai acele detalii ale vieţii din lagărul de la Auschwitz care îi sunt necesare pentru a transmite sentimentul zguduitor al ororii, însă are darul de a-l echilibra în chip artistic cu descrierea frumoasă şi atentă a muncii lui Daniel, ce reflectă posibilitatea găsirii speranţei şi frumuseţii într-un loc atât de întunecat. Cartea este la fel de măiestrit lucrată ca şi vioara lui Daniel şi persistă în amintire multă vreme după ce lectura ei a luat sfârşit.”

Shelf Awareness

În lagărul de exterminare de la Auschwitz, condițiile inumane de trai, abuzurile, pedepsele și spectrul morții fac parte din viața de zi cu zi a deținuților ca Daniel. Lutier evreu din Cracovia, acesta supraviețuiește în infern lucrând ca tâmplar. Comandantul lagărului, pasionat de muzica clasică, descoperă printr-o întâmplare adevărata meserie a lui Daniel și hotărăște să-l pună la încercare: lutierul trebuie să făurească o vioară fără cusur. Daniel se supune, fără să-și închipuie ce-l așteaptă dacă nu duce sarcina la bun sfârșit.

VIOARA DE LA AUSCHWITZ

MARIA ÀNGELS ANGLADA (1930 – 1999), licențiată în Filologie Clasică, autoare de poezie, eseuri și proză, este una dintre cele mai importante figuri ale Cataloniei secolului XX. După ce i s-a acordat premiul Josep Pla pentru primul său roman, *Les Closes*, a devenit unul dintre cei mai apreciați și mai prestigioși autori catalani, editarea în tiraje impresionante a operelor sale în catalană și în numeroase alte limbi marcând recunoașterea valorii scrierilor sale.

ISBN: 978-973-728-493-8

www.meteorpress.ro

Distribuție la:
telefon/fax: 021. 222.33.12
e-mail: comenzi@meteorpress.ro